

Maart 2022

**Digitale
Nieuwsbrief**

**Extra
artikelen en
extra foto's**

**Max Euwe Centrum
euwemec@xs4all.nl
020-6257017**

Van de redactie

Na onze honderdste nieuwsbrief nu alweer een digitale nieuwsbrief. Als redactie hebben we de smaak te pakken, want deze nieuwsbrief is weer uiterst dik. Meer dan zestig pagina's met interessante artikelen.

We beginnen met nieuws van het MEC. Daarna kunt u lezen over de zoektocht naar diverse schaakpartijen, hebben we een fraaie fotoreportage van Tata 2022, gevolgd door ontdekkingen over de voormalige KNSB-voorzitter Zittersteyn. Vijftig jaar na Fischer-Spasski tonen we u enkele cartoons, als voorbode op wat later dit jaar gaat komen. 'De verliezers' verhaalt over schakers die met name bekend zijn vanwege een enkele nederlaag. Vervolgens verslagen van de bezoeken van Jean-Pierre Geelen en Allard Hoogland aan het MEC. Wat het Tresoar in Leeuwarden met schaken te maken heeft, en Mondriaan met Euwe, kunt u daarna lezen. Een schaakhistorisch verslag van schaken in het interbellum is van de hand van bestuurslid Erik Mijnheer. Paul van der Sterren schreef een bijdrage voor het liber amicorum van Jaap van den Herik. We sluiten af met een stukje over Nobelprijswinnaar Guido Imbens en gemakkelijke schaaksonnetten van Martien Schoep.

Wederom veel leesplezier!

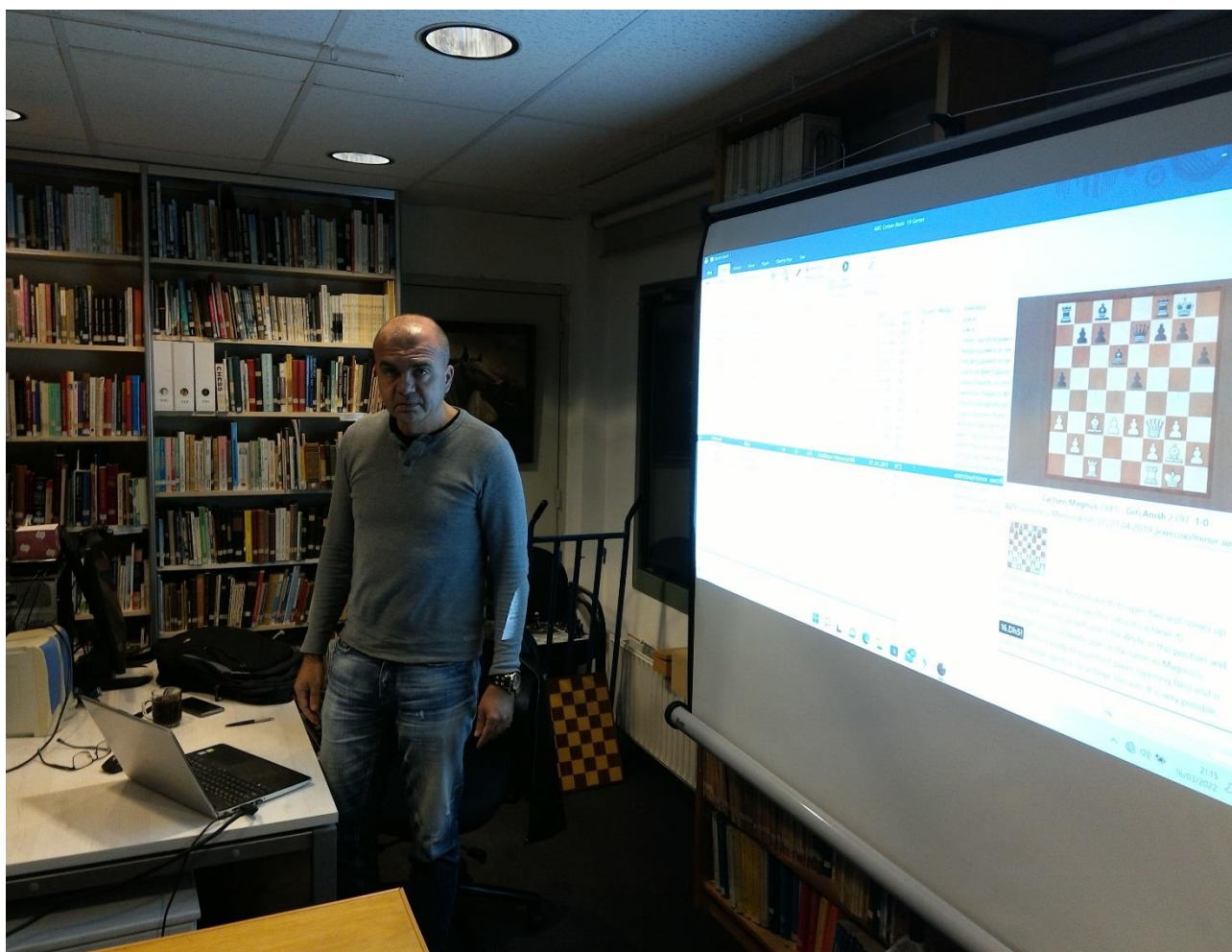
- 3) MEC-Nieuws
- 8) Dutchbase
- 17) Tata Steel Chess 2022
- 21) Het geheime leven van Gerard Zittersteyn
- 27) Cartoons Spasski-Fischer
- 34) De verliezers
- 43) Schenking Allard Hoogland
- 46) Bezoek Jean-Pierre Geelen
- 47) Tresoar Leeuwarden
- 48) Geheime portretten Mondriaan
- 50) Schaken in het interbellum
- 54) Van den Herik liber amicorum
- 56) De schaker Guido Imbens
- 60) Schaaksonnetten (2)

MEC-nieuws

Eddy Sibbing

Langzaam aan weten de bezoekers het MEC weer te vinden en ook hebben we onze eerste activiteiten gehouden. Op woensdag 16 maart heeft Ivan Sokolov een training gegeven over de middenspeltechniek van Magnus Carlsen. Op zaterdag 26 maart is er weer een boekenbeurs en op woensdag 13 april geeft Jan Timman een training. Op zaterdag 25 juni staat ons Pleinfestival op het programma.

Jammer genoeg moesten we onze filmmiddag *CinéMax* (geen beschikbare vrijwilligers) en de workshop op 19 maart (te weinig aanmeldingen) afgelasten.

Ivan Sokolov was na twee jaar de eerste grootmeester die training gaf in het MEC.

In de tussentijd zijn we drukdoende om onze collecties uit te zoeken. Voor elke collectie maken we een ‘collectieplan’ om te bepalen wat we ermee gaan doen. Het doorspitten van alle dozen en archieven is uiterst interessant. Regelmatig komen we historisch materiaal tegen, dat voor onze schaakhistorische experts weer nieuwe informatie oplevert. U kunt ongetwijfeld de komende jaren weer een aantal leuke artikelen van hen verwachten!

Grote schaakspel

Een andere zaak die momenteel speelt is de toekomst van het grote schaakspel op het Max Euweplein. De gemeente is al jaren bezig om samen met bewoners, schakers en ondernemers plannen te maken om het Max Euweplein te renoveren. Het middenterrein, waar nu allemaal terrassen staan, zou in de plannen ‘groen’ worden. Een plan waar alle betrokkenen mee instemden. Er zijn echter de nodige tegenstrijdige belangen, waaronder een grote aversie van veel ondernemers en enkele bewoners tegen de ‘schakers’.

Het Max Euweplein op vrijdagmiddag 4 maart. Zien we allemaal daklozen?

De overdekte doorgang naar het Kleine-Gartmanplantsoen trekt al vele jaren daklozen en onguere gasten aan om daar de nacht door te brengen. Als die overdag gaan schaken of bij het schaakspel vertoeven, wordt al snel de conclusie getrokken dat “de schakers overlast veroorzaken”. Vandaar dat de tegenstanders van het grote schaakspel het grote schaakspel weg wil hebben.

Een petitie voor behoud van het grote schaakspel is inmiddels meer dan 3100 keer ondertekend. Schakers van over de hele wereld hebben de petitie ondertekend, waaronder onze nationale toppers Jan Timman, Anish Giri en Jorden van Foreest. Veel Amsterdamse ondertekenaars geven aan dat het schaakspel bij het Max Euweplein hoort. Op sociale media hebben de pleinschakers veel bijval gekregen en tevens zijn er artikelen verschenen in *De Telegraaf*, *Het Parool* en de *NRC*.

Het grote spel op donderdagmiddag 10 maart, met daklozen op de achtergrond.

Dat het Max Euweplein daklozen en zwervers aantrekt is een feit, net als de overlast die zij veroorzaken. Vaak drinken ze de hele dag alcohol en regelmatig ontstaan er opstootjes. Dergelijke samenscholingen zijn op diverse parkjes en pleintjes in Amsterdam waar te nemen. Meestal zijn daar geen ondernemingen, maar op het Max Euweplein houden ze zich op bij winkels, terrassen en het grote schaakspel.

Op bovenstaande foto hebben zojuist twee zwervers gevochten, één van beide ligt op de grond en op de straat ligt bier, terwijl de schakers vredig verder spelen. Deze overlast is een doorn in het oog van alle betrokkenen. Links op de paal is te lezen dat alcoholgebruik op het Max Euweplein verboden is, maar handhaven doet de gemeente amper. Af en toe komt er een agent langs, spreekt de dilettanten aan en zet zijn weg voort. Zijn het de 'schakers' die overlast veroorzaken? Zijn alle voetbalsupporters hooligans? Rijden alle fietsers in Amsterdam door rood? De pleinschakers en het MEC distantiëren zich van deze generalisaties. Binnenkort gaat de gemeente met de betrokken partijen om de tafel zitten. Volgende keer kunnen we u dus berichten over de uitkomst.

We hebben ons eigen jubileum net achter de rug, maar de volgende jubilea staat al weer voor de deur! In 2033 bestaat de KNSB 150 jaar en in 2024 is het honderdjarige jubileum van de FIDE. Beide bonden hebben ons gevraagd of we een bijdrage kunnen leveren, hetgeen we graag doen.

Ten slotte is het dit jaar ook vijftig jaar geleden dat de match Fischer-Spasski, en zestig jaar geleden dat het kandidatentoernooi op Curaçao werd gespeeld. In *Nieuwsbrief 101* (juni 2022) publiceren we daar artikelen over. Tevens gaan we een wisseltentoonstelling over deze historische toernooien inrichten. Tot die tijd kunt u in ons museum de wisseltentoonstelling *35 jaar MEC* bewonderen.

De huidige expositie over '35 jaar MEC' is tot de zomer te bezichtigen.

Boekenbeurs MEC zaterdag 26 maart 2022

Zaterdag 26 maart is er van 11.00-14.00 uur een **boekenbeurs** in het Max Euwe Centrum (Max Euweplein 30a, 1017 MB Amsterdam). Toegang gratis.

Een groot en gevarieerd aanbod tegen zeer schappelijke prijzen!

Particulieren kunnen tot woensdag 23 maart per mail (euwemec@xs4all.nl) een tafel reserveren.

Vrijwilliger worden?

We zijn drukdoende om onze collecties goed in kaart te brengen. Per collectie hebben we een 'collectieplan' opgesteld, waarna het uitzoeken kan beginnen. We hebben bijvoorbeeld collecties krantenknipsels, schaakspellen, foto's, tijdschriften, beeld- en geluidsmateriaal. Voor deze klus is schaakhistorische kennis een pre. De werkzaamheden worden tussen 12.00-16.00 uur, samen met andere vrijwilligers, op het MEC gedaan.

Heeft u zin en tijd, of vragen, neem dan contact op met Eddy Sibbing: 06-10757683 of euwemec@xs4all.nl.

Advertentie

DGT
CENTAUR

Innovative
chess computer
that adapts to
your level

Discover more at: dgt.nl/centaur

DutchBase: de NK's van 1909, 1912 en 1913

Peewee van Voorthuijsen

De eerste jaren van het Nederlands Kampioenschap (NK) verliepen niet erg soepel. Niet alle sterke spelers namen deel maar het zat de schaakbond ook niet mee. Wat partijen betreft is het NK van 1909 compleet, evenals de match Esser-Loman uit 1913. Van het veelbewogen NK van 1912 ontbreken nog acht volledige partijen. Niet de meest belangrijke, maar toch...

Vergeleken met de riemen waarmee de oprichter van DutchBase, Jack Goossens, moest roeien is de huidige schaakhistoricus zwaar in het voordeel. Veel kranten uit het verleden zijn inmiddels gedigitaliseerd en toegankelijk gemaakt via Delpher.nl. Natuurlijk tref je wel eens schoonheidsfoutjes aan. Scannen blijft een menselijk proces en af en toe was het bijzonder lastig vast te stellen wat er nu precies aan de zijkant van de krant stond...

Op de oproep in de vorige digitale nieuwsbrief (september 2021) bleef het stil, dus leek het me verstandig zelf maar een beginnetje te maken. In de twintig jaar sinds 2002 – toen Jack Goossens stopte - bleek een aanzienlijk aantal partijen alsnog beschikbaar via databases. Dat is een stap in de goede richting, maar de belangrijkste stap is de controle. En verder wilde ik ook de lotingvolgorde toevoegen per toernooi. Tenslotte bepaalt die vaak de strategie van de sterke spelers!

Voor de start koos ik de Nederlandse kampioenschappen van 1909 en 1912. Hoewel, Nederlands kampioenschap? Je moest wel lid zijn van de bond, anders mocht je niet meedoen. Dat betekende bijvoorbeeld dat Abraham Speijer in 1912 niet gerechtigd was. Ik moet zeggen dat wat mij betreft de NK's pas echt beginnen in 1919. De eerste twee edities (Leiden 1909 en Delft 1912) waren in feite de hoogste groep van de Bondswedstrijden. Dat er ook gewoon buiten in de tuin werd gespeeld maakt in elk geval op mij een wat vreemde indruk voor een serieus toernooi. In het *Tijdschrift van den Nederlandschen Schaakbond* van juli 1909 wordt een uitgebreid reglement gepubliceerd over het aanstaande kampioenschap.

Al meteen is er een controverse, zo lezen we: *‘Uit bij het bestuur ingekomen brieven, en ook uit een artikel in Te Kolsté's blad bleek ons, dat de regeling, die wij voor het Kampioenschap van den Nederlandschen Schaakbond vaststelden, geene onverdeelde instemming vindt. Het V.A.S., dat er den eersten stoot toe gaf, een Kampioenschap in een uitnodigingswedstrijd te doen verspelen, en deze aangelegenheid bij ons aanbracht, sprak in een schrijven zijn leedwezen uit over een paar afwijkingen van zijn oorspronkelijk denkbeeld. De bezwaren van het V.A.S., en die van de andere teleurgestelden, zijn:*

1. *De wedstrijd gaat om het Kampioenschap van den Nederlandschen Schaakbond, in plaats van om het Kampioenschap van Nederland.*
2. *De wedstrijd wordt vastgekoppeld aan de groote bondswedstrijden. In plaats van op verschillende tijdstippen en in verschillende schaakcentra te worden gehouden.'*

Het eerste bezwaar wordt door het bestuur gehonoreerd, het tweede niet. De speeltijden waren ook merkwaardig: van 9 tot 14 uur en de voortzetting van 18 tot 23 uur. Het speeltempo is twintig zetten per uur, en het einde van de speeltijd wordt met het luiden van een bel aangekondigd! Analyseren in de tussentijd is verboden. En tenslotte is de volgende passage toegevoegd: *'De partijen zijn het eigendom van den Bond. Het recht van publicatie dezer partijen, en ook van die van den kampioenwedstrijd, kan worden verkregen tegen betaling van f 20 aan den Leider.'*

Dubbelrondig en oneven

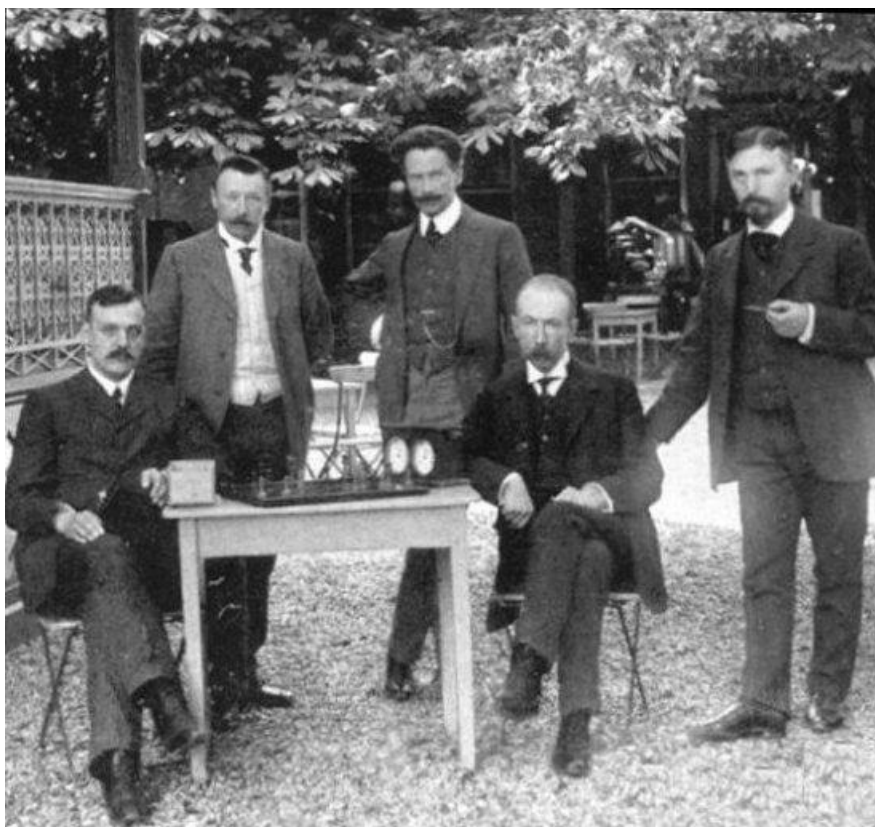
Het toernooi van 1909 was dubbelrondig. Dat was het enige NK in die vorm. Tot het toernooi van 2021 dat ook dubbelrondig was. Weliswaar was 1947 ook dubbelrondig maar dat ging er slechts om wie Euwe tot een match mocht uitdagen: geen echt NK dus.

In *De Telegraaf* van 31 juli 1909 stond een keurige voorbeschouwing, waarbij de onderlinge resultaten van de deelnemers werden vergeleken. En van de twee belangrijkste afwezigen: Te Kolsté en jonkheer Arnold van Foreest. De laatste kon niet meedoen door *'een ongesteldheid'*, de eerste wilde niet. Resultaten van matches waren in de vergelijking niet meegenomen want *'in toernooien doen zich andere invloeden gelden dan in matches'*.

Daarnaast kende het toernooi een oneven aantal deelnemers. Euwe heeft eens opgemerkt dat dat zo gek nog niet was. Immers, de kleurverdeling was dan voor iedereen gelijk. En daarbij had je ook nog eens een rustdag. Het argument dat de stand onoverzichtelijk was – even losgelaten van de afgebroken partijen – won het bijna altijd. Behalve in 1952 toen op het laatste moment een deelnemer wegviel en niet meer werd vervangen. Soms werd het aantal deelnemers oneven tijdens het toernooi wanneer een van hen zich terugtrok. Denk aan mr. Ed Spanjaard in 1961 die zich na vier ronden terugtrok *'vanwege vermoeidheid'*. Terugtrekking van een speler zou tijdens het toernooi van 1912 twee keer dreigen, maar daarover later meer.

Pseudoniem

Uit de voorbeschouwing voor het eerste NK in 1909 te Leiden bleek dat Esser, Leussen en Loman al veel onderling hadden gespeeld, maar Olland en Speijer relatief weinig. Op grond van de historische resultaten zou je Leussen de favoriet kunnen noemen. Het zou anders komen. Leussen deed overigens niet onder zijn eigen naam mee maar met het pseudoniem *'Veteranus'*. Dat was blijkbaar de gewoonte in die tijd. Zo speelde Speijer in diverse wedstrijden mee als *'Mr. Chess'*.

NK 1909 (vlnr) Esser, Olland, Loman, Leussen en Speijer

Waarom men dat deed is wat onduidelijk. Als reden wordt wel genoemd dat schuilnamen soms spelers moesten beschermen. Een student hoort te studeren en niet te schaken. En wanneer je opgaat voor je promotie tot doctor tijdens het toernooi, zoals Emile Mulder later, dan past zoiets ook niet en word je maar weergegeven als ‘Molenaar’.

Verheugd was ik toen ik de speeltabel vond (‘behalve latere wijzigingen’). Alleen toen ik de indeling vergeleek met de standaard Berger-tabellen voor de indeling van een toernooi, viel me een aantal vreemde zaken op. In de eerste plaats was de volgorde van de rondes niet normaal. De tweede en derde ronde in het NK van 1909 werden zonder duidelijke reden omgewisseld. Toeschouwers boos want die waren nu net speciaal voor het duel Speijer-Olland gekomen. In dit toernooi was de feitelijke rondenvolgorde 1, 3, 2, 4, 5, 10, 9, 7, 8 en 6.

Dat er met de volgorde van de rondes werd gerommeld tijdens een toernooi, was blijkbaar geen enkel probleem. De redenen liepen nogal uiteen. In dit toernooi was Speijer halverwege erg vermoeid. Daarom vroeg hij om verwisseling van rondes, zodat hij twee rondes niet hoefde te spelen. In een ander NK werd een ronde gewisseld vanwege ‘drukke werkzaamheden van dr. Euwe’. Meer gebruikelijk was de verwisseling omdat twee spelers naar een toernooi in Spanje moesten afreizen (Barendregt en Orbaan). Daarnaast was ook de kleurverdeling niet standaard. Wat was dit nu weer?

Eigenaardigheidje

De verandering van kleuren bleek een eigenaardigheidje te zijn dat alleen in Nederland werd gebruikt. Toen ik - heel lang geleden - de systematiek van de Berger-tabellen leerde van mijn helaas veel te vroeg overleden clubgenoot Martin Walop, werd me meteen duidelijk dat de laatste in lotingsvolgorde steeds alterneerde qua kleur. Wanneer je een raadsel tegenkomt ga je meestal op zoek naar een expert in je kennissenkring. Via Eric Roosendaal hoorde ik de verklaring van de kleurtoekenning: de lotingsnummers van de paring werden opgeteld. Was de som even, dan had het hoogste lotingsnummer wit. Was de som oneven, dan had het laagste lotingsnummer wit.

Ergens in de jaren vijftig was dit veranderd in de standaard Berger-tabellen maar wanneer precies wist Eric niet. Internationale toernooien op Nederlandse bodem volgden deze indelingsmethodiek natuurlijk niet. Inmiddels weet ik het omslagpunt: de indelingstabel van het 'Candidatentoernooi 1955' bevat de doorgestreepte oude indeling. Candidatentoernooi? Ja, die verklaring moet wachten tot de volgende digitale nieuwsbrief!

KON. NEDERLANDSE SCHAAKBOND

Wedstrijd		Klasse						Groep						Tot.
No.	NAAM	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1	Bachmayer	X	1	1	1/2	1/2	1/2	0		0	1/2	1/2	1	
2	Vitko	0	X	1	0	1	1	1		1	0	0	1	
3	de Haas	0	0	X	0	1	0	0		1	0	0	1	3
4	Pons	1/2	1	1	X	1	1/2	1/2		1/2	1	0	1	
5	Hoogendoorn	1/2	0	0	0	X	1	1		1/2	1	0	1	
6	van der Blij	1/2	0	1	1/2	1/2	X	1		1/2	1	1	1	
7	van der Pol	1	0	1	1/2	0	0	X		1/2	0	1/2	1	
8	van Schellekens								X					
9	Schellekens	1	0	0	1/2	1/2	1/2	1/2		X	1	0	0	
10	V. d. Walt	1/2	1	1	0	0	0	1		0	X	0	1	
11	Outen	1/2	1	1	1	1	0	1/2		1	1	X	1	
12	Kauper	0	0	0	0	1/2	0	0		1	0	0	X	

RONDEN

	bij 10 deelnemers						bij 12 deelnemers					
1e ronde	1.10	2.9	3.8	4.7	5.6	1.12	2.11	3.10	4.9	5.8	6.7	
2e	10.6	7.5	8.4	9.3	1.2	12.7	8.6	9.5	10.4	11.3	1.2	
3e	2.10	10.2	3.1	4.9	5.8	6.7	2.12	3.1	4.11	5.10	6.9	7.8
4e	10.7	7.10	8.6	9.5	1.4	2.3	12.8	9.7	10.6	11.5	1.4	2.3
5e	"	3.10	4.2	5.1	6.9	7.8	3.12	4.2	5.1	6.11	7.10	8.9
6e	"	10.8	9.7	1.6	2.5	3.4	12.9	10.8	11.7	1.6	2.5	3.4
7e	4.10	10.4	5.3	6.2	7.1	8.9	4.12	5.3	6.2	7.1	8.11	9.10
8e	10.9	8.10	1.8	2.7	3.6	4.5	12.10	11.9	1.8	2.7	3.6	4.5
9e	"	5.10	6.4	7.3	8.2	9.1	5.12	6.4	7.3	8.2	9.1	10.11
10e	"						12.11	1.10	2.9	3.8	4.7	5.6
11e	"						6.12	7.5	8.4	9.3	10.2	11.1

Opmerking: 1.6 betekent: 1 speelt met WIT tegen 6.
 Bij 9 en 11 deelnemers vervalt het hoogste cijfer van de betreffende tabel:
 het blijvende nummer is dan vrij.

PATRIA-AMERSFOORT

Gelijk geëindigd maar geen match

Afijn, het toernooi werd gewonnen door Olland en Speijer samen met 5 uit 8, een halfje voor Leussen. Daar was overigens wel een klein akkefietje aan voorafgegaan dat veel stof zou doen opwaaien.

Zo lezen we in *De Telegraaf* van 18 september 1909 een uitvoerige beschouwing: ‘Men kent de geschiedenis van de tweede partij tusschen dr. Esser en Speijer. Dr. Esser verkeerde ganschelijk niet in tijdnood en maakte zich toch schuldig aan tijdsoverschrijding. Speijer waarschuwde niet; dat was Speijer’s zaak. Hij was niet tot waarschuwen verplicht; niemand heeft dus het recht van het niet-waarschuwen een verwijt te maken. En toch heeft het aan verwijten, soms in den meest dwazen vorm, niet ontbroken...’

Dat betekent dat een match later de beslissing moet brengen. Helaas vond de match nooit plaats, dus Olland is in de boeken gekomen als eerste Nederlandse kampioen. Maar ja, de match was eerst gepland in december 1909. Dat schikte Olland niet, en het bestuur verschoof de match gewoon naar januari 1910. Speijer vond dat uitstel prima, maar wilde wel geldelijk worden gecompenseerd voor het ‘tijdsverlies’. Afijn, nadat beide partijen stevig met modder hadden gesmeten, trok Speijer zijn conclusies en bedankte als lid van de schaakbond. Waarmee hij ook zijn weg naar het NK 1912 versperde...Ik moet zeggen dat het spelniveau me nogal tegenviel. Zelden heb ik zoveel tweevraagtekenzetten genoteerd. Stukken of kwaliteiten: men maalde er blijkbaar niet om.

In het *Tijdschrift van den Nederlandschen Schaakbond* van augustus 1909 is Schelfhout veel milder in zijn oordeel: ‘Over het algemeen stond de spelkwaliteit vrij hoog, maar dikwijls te partieel. Plotselinge inzinkingen kwamen niet zelden voor, en moeten wel in hoofdzaak toegeschreven worden aan weinige vooroefening, het onvoorbereid in den strijd gaan. Alleen door het geregeld spelen met ‘ebenbürtigen’, kan men op volle kracht blijven.’

Toen de match Olland-Speijer niet doorging had, kon de kampioen volgens het reglement maximaal een keer per jaar tot een match worden uitgedaagd. Het bestuur moest dit overigens wel accorderen. Maar ja, niemand meldde zich tot 1912.

Voorwedstrijden

Drie jaar later, in 1912, waren er inmiddels voorwedstrijden. Een aantal spelers was automatisch toegelaten (de hoogst geëindigden van 1909 en een aantal aspirant-meesters, red.) maar drie hoofdklassers konden zich plaatsen voor het NK. Dat werden Van Trotsenburg, Reeders (J.C.) en Baudet. Ik heb zelfs de individuele uitslagen gevonden, al moest ik daarvoor wel te rade gaan bij het lokale advertentieblad *Vliegend Blaadje* uit Den Helder.

Gemonkel over de selectiecriteria is er ook. In *Revue der Sporten* van 13 augustus 1912 valt te lezen dat veel sterke spelers ontbreken. De meesters (huh?) Leussen en Olland spelen niet mee, noch de beide Van Foreesten. En Speijer, want die was zoals gezegd geen lid van de bond! De aspirant-meesters moesten voorwedstrijden spelen. *'Hadden zij daar geen tijd voor, dan konden zij niet kampioen worden van de Nederlandse schaakbond. Een fraaie regeling'*

Het toernooi vond plaats in Delft onder een ongelukkig gesternte. De locatie was De Stadsdoelen, maar ook de tuin had haar bekoring: '(....) al moest menigmaal het hazenpad gekozen worden voor een verraderlijke kletterbui. Dan koos men zich weer een plaatsje in een der waranda's of nestelde men zich tusschen de lessenaars van den muziektempel.' Houd die muziektempel even vast in het geheugen.

De tuin van Zomerzorg met haar muziekkapel.

Voor de aanvang van de eerste ronde zijn er meteen al problemen. Blijkbaar was de bond ervan uitgegaan dat de uitgenodigde spelers wel allemaal zouden opdagen. Helaas bleek dat een misrekening, zo lezen we in *De Courant* van 6 augustus 1912: 'Had men zich oorspronkelijk nog geveleid met de illusie, dat aan dezen wedstrijd een flink aantal der sterkste spelers zou deelnemen, zoals bijvoorbeeld Olland, Leussen, de Van Foreesten, Tresling enz. (afgezien van Speijer, die geen lid meer is van den bond), het heeft niet zoo mogen zijn. Al deze heeren waren verhinderd uit te komen, zoodat slechts overbleven de heeren dr. J. F. S. Esser, J. W. te Kolsté en Rud. Loman. En met deze geringe deelname was feitelijk geen kampioenswedstrijd meer urgent.'

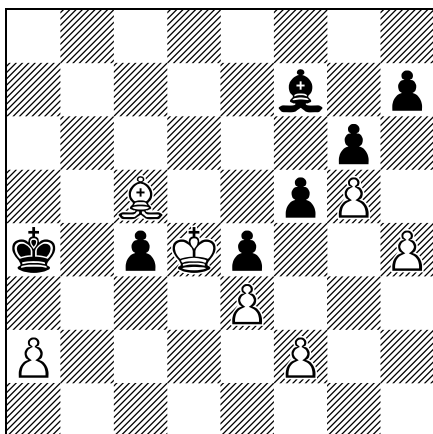
Loting voor de resterende plaats

Nu miste men nog steeds een speler. Na loting tussen Schelfhout, Geus en Gouwentak was de laatste de gelukkige. De speeltijden zijn deze keer wat meer aaneengesloten: van 10 tot 14 uur en van 15 tot 18 uur. Er wordt geen melding gemaakt van een bel om het einde van de speeltijd aan te kondigen...

Na een rustige start van het toernooi ontstaat de eerste beroering wanneer Te Kolsté voor de vierde ronde anderhalve uur te laat binnenkomt. Met een omzwachteld hoofd: bij het instappen van de tram had hij een schedelwond opgelopen. Inmiddels verbonden gelukkig wil hij zich terugtrekken 'omdat de wond hem hinderlijk was.' De andere deelnemers brengen hem daarvan af en Te Kolsté neemt plaats achter het bord tegen Gouwentak. En wint!

Daarna krijgt Baudet tijdens de volgende ronde te horen dat zijn vader overleden is. Hij wil zich ook terugtrekken maar speelt de volgende dag toch verder. En daarmee brengt hij een beslissende wending in het toernooi, want hij verslaat Esser (op dat moment fier aan de leiding) in amper twintig zetten.

De laatste ronde moeten Esser en Loman tegen elkaar: Esser moet winnen om kampioen te worden. Loman had een speciale variant 'ausgeklüngelt'. Desondanks komt Esser een pion voor maar die geeft hij even later weer weg en er ontstaat een eindspel met ongelijke lopers. De verslaggever en de toernooileider waren de enige twee toeschouwers in de speelzaal. 'Uur na uur verliep zonder dat er iets van de stelling veranderde, 't was half acht en er was reeds 8 1/4 uur gespeeld.'

Esser-Loman, na de 72^e zet van zwart

73.Ke5?? Esser wil winnen natuurlijk, maar dit is een brug te ver. Na bijvoorbeeld 73.Ld6 staat het remise. **73...,c3 74.Ld4 c2 75.Lb2 Lxa2 76.Kf6 Kb3??** En Loman wordt het ook teveel. Eerst Lc4 en dan Kb3 had eenvoudig gewonnen. **77.Lcl Kc3 78.Kg7 Kd3** 'Op dit moment begonnen de jagers in den tuin de Gladiatoren-marsch te spelen. **79.Kxh7 Ke2 80.Kxg6 f4 81.h5 Kxf2 82.h6 fxe3 83.h7 e2 84.h8D e1D** 'Hier begint weer een nieuwe partij! En speelde de muziek een Russische mazurka.' **85.Dh2+ Kf1 86.Dxc2 De2 87.Dc8 Dd3 88.Kh6 Dd6+ 89.g6 Dh2+ 90.Kg7 De5+ 91.Kh7 Le6**

92.Da6+ Ke1. ‘Pauze in den tuin. Hier had de partij 10 uur geduurd!’ **93.Db6 Dh5+ 94.Lh6 Df5 95.De3+ Kf1 96.Dcl+ Kf2 97.Dd2+** en wit hield aldus eeuwig schaak.

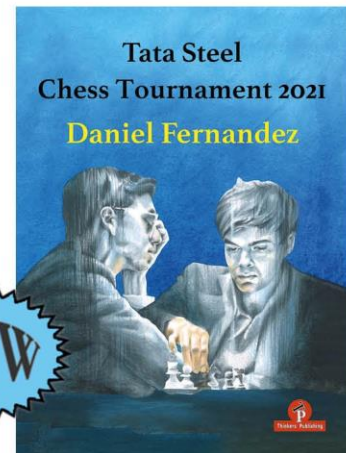
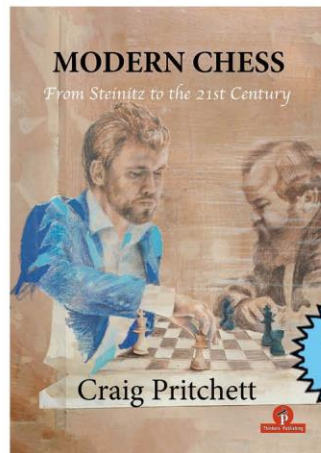
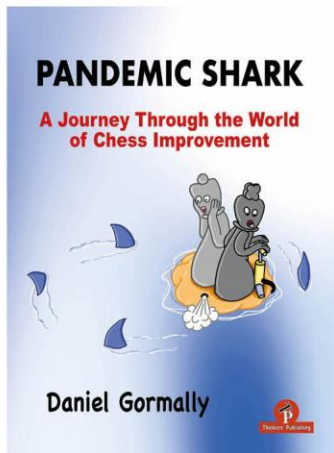
Van de mogelijkheid de kampioen uit te dagen, maakt Esser een jaar later gebruik. Weliswaar kent de match een valse start, want op 15 april 1913 is Loman niet aanwezig. Esser verleent hem meteen uitstel en op 18 juli begint men opnieuw, in de IJsbreker te Amsterdam. Esser maakt korte metten met Loman en wint de eerste drie partijen. De match zou zes partijen duren, maar met een remise in de vierde partij is het pleit beslecht: Esser kampioen!

Bij de evaluatie van de NK's uit de jaren 1909-1919 in het *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage* van 10 januari 1920 stelt de verslaggever: *‘Sinds de laatste wedstrijden om ‘t kampioenschap van Nederland, een mislukking en een ridiculiteit waren geworden, doordat óf de sterkste spelers ontbraken, óf een speler zonder meer tot kampioen gebombardeerd werd, was men angstig geworden voor nieuwe kampioenswedstrijden. Tot eindelijk het nieuwe bestuur van den Ned. Schaakbond, uit een propagandisch oogpunt en tot training voor de sterke spelers, de stoute schoenen weer eens aantrok en het kampioenschap van Nederland opnieuw op haar program zette.’*

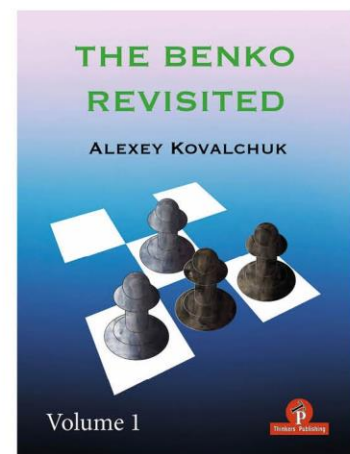
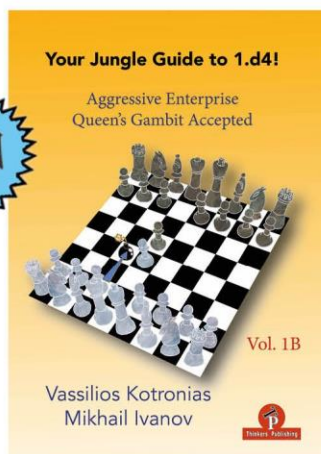
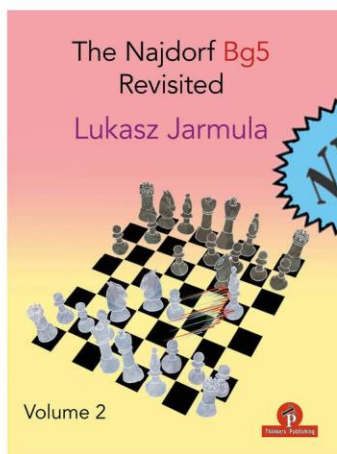
‘Dankzij de volhardende activiteit van dit Bestuur is de wedstrijd er dan ook gekomen. En nu mogen alle sterkste spelers niet hebben meegedaan - wat te betreuren is - een 8-tal onzer beste krachten is dan toch wel tot deelneming bereid gevonden en dit is een verblijdend verschijnsel. Er bestaat gegronde hoop dat een volgende kampioenswedstrijd nog beter het beeld zal geven van een kamp tussen de erkende matadores in ons land.’

Waaronder voor de eerste keer: Max Euwe!

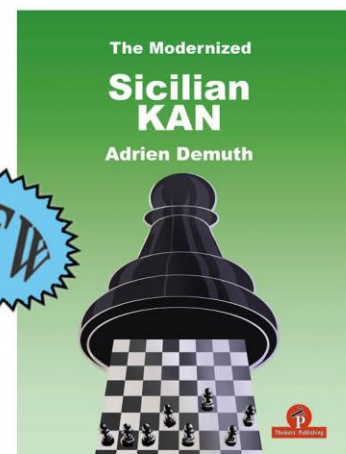
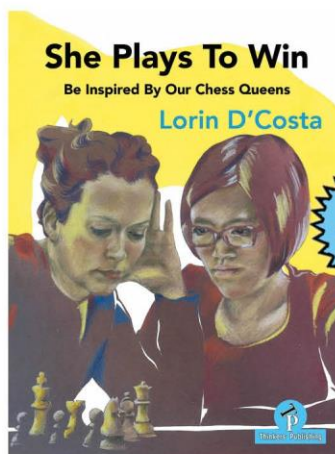
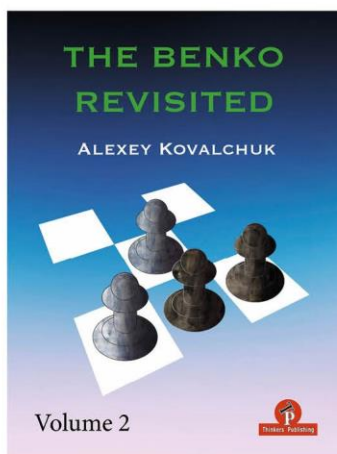
Advertentie

www.thinkerspublishing.com

New Publications Now Available

Tata Steel Chess 2022: opnieuw in de bunker

Bart Stam

Voor het eerst in 83 jaar moest vorig jaar het schaaktoernooi in Wijk aan Zee worden gespeeld zonder amateurgroepen én publiek. Corona was de grote spelbreker. ‘Hopelijk spelen we nooit meer in de bunker,’ verzuchtte toernooirecteur Jeroen van den Berg.

Maar ook de 84e editie van Tata Steel Chess (voorheen Corus en Hoogovens Schaaktoernooi) had plaats in een akelig lege speelzaal van sporthal De Moriaan. Alleen de 28 spelers bij de Masters en Challengers, de arbiters Alex Rooze – tevens toernooiarts - en Arno Eliëns, de toernooifotografen Lennart Ootes en Jurriaan Hoefsmit en een paar technici, dan had je het wel zo’n beetje gehad. De overige schaakjournalisten mochten alleen de eerste zeven minuten hun plaatjes schieten, daarna nog even vanaf het balkon.

Desolaat Wijk aan Zee

Ook de rest van Wijk aan Zee maakte een desolate indruk: verlaten parkeerterreinen, geen boekenstalletjes van De Beste Zet en New In Chess, en ook geen commentaarzaal in Heliomare. Alleen op de slotdag (zondag 30 januari) analyseerde Hans Böhm de partijen voor een klein gezelschap in café De Zon. Vader Henrik Carlsen liep rond met de ziel onder zijn arm, een afhaalkoffie was tot de heropening van de horeca op 26 januari zo’n beetje het enige vertier in het geplaagde kustdorp.

Wijk aan Zee was uitgestorven, zonder amateurs en publiek (foto: Bart Stam)

COVID-19 was sowieso nooit ver weg. De secondanten van Rameshbabu Pragganandhaa en Fabiano Caruana werden positief getest en moesten dus in quarantaine. Drie ronden voor het einde bleek tijdens de PCR-test dat ook een van de schakers het gevreesde virus bij zich droeg: Daniil Doebov. Dat betekende dat Richard Rapport, Rameshbabu Pragganandhaa en toernooiwinnaar Magnus Carlsen een gratis punt kregen, net als Anish Giri in de zevende ronde toen de Rus weigerde te spelen met een mondkapje.

Dubov, hier met mondkapje op, moest het toernooi vroegtijdig verlaten. (foto: Tata)

Geen nieuwe stunt Jorden

De Noorse wereldkampioen toonde zich superieur met 9,5 uit 13, bleef ongeslagen en behaalde volkomen verdiend zijn achtste toernooizege in de hoofdgroep in Wijk aan Zee. Met 7 uit 13 kon Jorden van Foreest zijn stunt van vorig jaar niet herhalen. Hij smaakte wel het genoeg te winnen van landgenoot Anish Giri die hem in de eindstand wel een halfje voorbleef.

Net als in 2021 waren de schaakliefhebbers voor het volgen van de partijen in Wijk aan Zee wederom aangewezen op internet. De livestreams van Chess24 en www.tatasteelchess.com (gekoppeld aan chess.com) trokken dagelijkse tienduizenden bezoekers uit alle delen van de wereld. Op Chess24 zorgden Peter Svidler en Jan Gustafsson voor het commentaar. Op chess.com was dat de centrale presentator Fiona Steil-Antoni, ondersteund door de Amerikaanse grootmeesters Robert Hess en Daniel Naroditsky. 's Avonds verzorgde IM Stefan Kuijpers ook een rondedjournaal via het twitchkanaal van de KNSB. Op vrijdag 21 januari was er nog een online symposium over kunstmatige intelligentie en de invloed op het schaakspel.

Op de komende pagina's treft u een uitgebreide fotoreportage aan van Tata Steel Chess 2022. De afbeeldingen zijn van de toernooifotografen Lennart Ootes en Jurriaan Hoefsmid, en van ondergetekende.

Een lege Moriaan (foto: Tata)

De wedstrijdleiders: links Arno Eliëns en rechts Alex Roose (foto Bart Stam)

Jorden van Foreest kon zijn stunt van 2021 niet herhalen (foto: Tata)

Winnaar Magnus Carlsen met Hans van den Berg van Tata (foto: Tata)

Het geheime leven van Gerard Zittersteyn

Minze bij de Weg

Gerard Zittersteyn was een alom geliefd schaakbestuurder. Hij werd zelfs zo gewaardeerd dat, toen in 1948 de bondsraad het bestuur naar huis stuurde, hij als enige mocht blijven. Bij de schaakgemeenschap was waarschijnlijk niet bekend dat hij naast zijn openbare optreden ook een geheim leven leidde. En dat hij vrijwel direct na die dramatische KNSB-vergadering een kind verwekte bij zijn geliefde. Hoe we dat weten? Het kind dat negen maanden later ter wereld kwam heeft het onlangs in een boek onthuld.

Het verhaal van Gerard Zittersteyn laat zien hoe de wereldpolitiek en een hobby het leven van iemand kunnen bepalen. We gaan terug naar de eerste helft van de twintigste eeuw, naar de grootvader van schrijfster Nora Goud. Jan Hendrik Goud heette die vader. Hij was de zoon van een spoorwegman. Zijn vader was stationschef en spoorboomwachter in het Friese plaatsje Deinum, tussen Leeuwarden en Franeker. Zelf zou hij ook bij de spoorwegen gaan werken, evenals zijn twee broers. Na enkele banen op verschillende locaties kwam hij ten slotte in het epicentrum van de Staatsspoorwegen terecht: Utrecht.

Jan Hendrik Goud had naast zijn werk twee passies in het leven. Hij was een gedreven aanhanger van de theosofie.

Binnen die beweging zou hij het tot een hoge positie brengen. En hij was een ‘getalenteerd en hartstochtelijk schaker’. ‘Bij zijn Utrechtse club was hij hoofdklasse speler. Hij schaakte ontelbare toernooien, vooral in Nederlandse clubcompetities, maar hij nam ook regelmatig deel aan internationale wedstrijden’, schrijft Nora Goud (zie foto).

Bekende naam

Hij schreef ook. Hij had schaakrubrieken in het *Utrechts Nieuwsblad*, de *Leeuwarder Courant*, andere regionale kranten en enkele tijdschriften. ‘Wanneer ik zijn schaakrubrieken lees, waarvan hij er duizenden heeft geschreven, begrijp ik dat hij zijn lezers aan zich wist te binden. Hij complimenteert en bemoedigt hen, verbetert met milde kritiek hun ingezonden oplossingen, wenst hun beterschap en bedankt hen voor getoonde belangstelling.’

In de jaren twintig van de twintigste eeuw won hij een keer de winterwedstrijd van de Schaakclub Utrecht. Zijn hoogtepunt als speler was misschien wel het jaar 1926, toen hij in het Nederlands tiental mocht meespelen tegen België. Aan het negende bord won hij van Lenglez. Kortom, hij was een bekende naam in de schaakwereld.

Dat was Gerard Zittersteyn ook. De Hagenaar was een verdienstelijk speler, maar bleek vooral een uitstekende organisator en bestuurder te zijn. Hij was jarenlang voorzitter van de Haagse schaakclub DD, van september 1928 tot zijn overlijden in 1956. Daarvoor was hij al een paar jaar secretaris geweest. Van 1938 tot 1948 was Zittersteyn voorzitter van de KNSB, met een onderbreking van 1943 tot 1945. Ook was hij voor en na de oorlog in totaal veertien jaar hoofdredacteur van het bondsblad. Daarnaast schreef hij schaakrubrieken voor *Het Vaderland* en het *Algemeen Handelsblad*. Henk van Steenis, die hem opvolgde als voorzitter, schreef over hem ‘dat hij zich niet kon herinneren dat er in een wedstrijd door Zittersteyn geleid zich kleine of grote incidenten voordeden.’

Bekenden van elkaar

Het kon niet anders of Jan Hendrik Goud en Gerard Zittersteyn moesten elkaar in de kleine Nederlandse schaakwereld tegen het lijf lopen. Wanneer ze elkaar voor het eerst hebben ontmoet is niet bekend, maar in 1914 deden ze samen mee aan een wedstrijd tussen een Nederlands en een Duits team, een massakamp tegen Niederrhein-Westfalen.

Ze staan op een foto die op 5 augustus 1917 genomen werd bij het zomerverblijf Rhijnauwen van jonkheer Strick van Linschoten, na afloop van een vergadering van de schaakbond. Goud was toen 39, Zittersteyn 35. Daarna moeten ze elkaar ook regelmatig hebben gezien, bijvoorbeeld doordat ze beiden aan de bondswedstrijden deelnamen. Ook toen Goud in 1933 stopte met spelen bleef hij door zijn rubrieken een bekende naam. En de ster van Zittersteyn steeg alleen maar, als hoofdredacteur en als bondsvoorzitter.

Rhijnauwen 1917, links omcirkeld Zittersteyn, rechts omcirkeld Goud

Oorlog

Toen kwam de oorlog. Zittersteyn werkte in Den Haag bij het Departement van Waterstaat; tegenwoordig zouden wij het een ministerie noemen. Den Haag was een stad die potentieel in de frontlinie lag. De Atlantikwall die de Duitsers langs de hele kust, van Noorwegen tot in het zuiden van Frankrijk aanlegden tegen een mogelijke invasie liep langs Den Haag. En de regio Den Haag werd uitgekozen om de beruchte V2 raketten richting Engeland te lanceren. Om het gevaar voor het Nederlandse bestuurscentrum te verminderen besloten de Duitsers dat de ministeries in 1943 uit Den Haag moesten vertrekken. Waterstaat werd naar Utrecht verplaatst.

De verhuizing had voor het personeel grote gevolgen. Op korte termijn moest op de nieuwe locatie woonruimte worden gezocht. Soms alleen, soms voor het hele gezin. Gerard Zittersteyn koos ervoor voorlopig in zijn eentje te verhuizen. Was het vreemd dat hij introk bij zijn schaakvriend Goud, die over een ruime woning beschikte? In februari 1943 was het zover. Hij werd een ‘graag geziene huisgenoot’.

Charmes van de Haagse vriend

Zoals gezegd was Gerard Zittersteyn een beminnelijk mens. Kwam het daardoor dat hij in de smaak viel bij de twee vrouwen die in huize Goud woonden? Dat waren Lucia Goud, de vrouw van Jan Hendrik, en dochter Johanna, Anneke in de dagelijkse omgang. Nora Goud schrijft in *Een Goudengeschiedenis* dat Zittersteyn een ‘slecht

huwelijk' had, zonder daar overigens bewijzen voor aan te voeren. Misschien was hij daardoor extra gevoelig voor de belangstelling van de twee vrouwen. Hoe dan ook, het klikte.

De verhouding met moeder Lucia bleef platonisch, al was Lucia 'gevoelig (...) voor de charmes van (de) Haagse vriend'. Dat zij het goed kon vinden met Gerard Zittersteyn was niet zo vreemd, gewend als zij was aan het moeilijke karakter van haar man. Dochter Anneke was de enige van de vier kinderen Goud die nog thuis woonde. Ze was vijftientwintig, was balletdanseres en -lerares en had op dat moment geen relatie.

Later vertelde ze dat het even duurde voor de liefde tussen haar en de Haagse gast opbloeide, maar zo lang was dat nu ook weer niet. Toen Zittersteyn driekwart jaar later naar een eigen woning vertrok en hij vrouw en dochters had laten overkomen, was de vlam in de pan geslagen. Het leeftijdsverschil van zesendertig jaar deed er niet toe.

Geheime ontmoetingen

Het contact tijdens de oorlogsjaren was bepaald intensief. Uit de bewaard gebleven agenda's van Anneke Goud blijkt dat ze elkaar regelmatig in het geheim zagen. Na de oorlog, toen Zittersteyn weer in Den Haag woonde, hadden ze vooral schriftelijk contact. Zij stuurde haar brieven naar een kiosk in Den Haag 'waarvoor mijn vader de kioskhouders betaalde'. Hij stuurde zijn brieven naar hun geheime adres in Amsterdam. Want inderdaad, ze hadden een rendez-vous-adres in de Tweede Helmersstraat 98. Hier komt het schaken weer om de hoek kijken. Hoe verklaar je aan je echtgenote dat je regelmatig naar Amsterdam moet en een nacht in een hotel moet overnachten? Inderdaad, door te zeggen dat je een schaaktoernooi moet bezoeken, of dat nu echt was of verzonnen.

Bijna kwam dat een keer uit. Jan Hendrik en Lucia Goud waren in Den Haag op bezoek bij hun zoon Arie. Mevrouw Zittersteyn was daar ook. De familie Zittersteyn was ook met zoon Arie bevriend. We citeren uit *Een Goudengeschiedenis*: 'Het gesprek kwam op mijn vader (Gerard Zittersteyn, MbdW). (...) Zijn vrouw wist niet beter of hij was naar een schaaktoernooi in de hoofdstad, waarop opa (Jan Hendrik Goud, MbdW) zich nietsvermoedend liet ontvallen dat er helemaal geen toernooi gehouden werd.' Mevrouw Zittersteyn heeft beslist een vermoeden gehad van de verhouding, maar zeker heeft ze het nooit geweten. Jan Hendrik Goud heeft er nooit ook maar idee van gehad.

Bestuurlijke rampdag

Het weekend van 30 oktober 1948 was een bestuurlijke rampdag in de geschiedenis van de KNSB. Een langdurig conflict binnen het bestuur kon niet worden bijgelegd en de bondsraad stuurde het hele bestuur naar huis. Alleen voorzitter Zittersteyn mocht blijven, maar dat wees hij af. Waar hij dat weekend wel bleef was bij zijn geheime

vriendin Anneke. In haar balletstudio ging iets mis met het pessarium. Een maand later bleek ze zwanger te zijn. Ze heeft even abortus overwogen, maar uiteindelijk besloten het kind te houden.

De reacties op de komst van een kind waren verschillend. Gerard Zittersteyn (zie foto) reageerde afstandelijk. 'Zijn leven zou geruïneerd zijn' als zou uitkomen wie de vader van het kind was, schrijft Nora Goud over haar vader. 'In de paar brieven van hem die mijn moeder bewaard heeft, schrijft hij een aantal keren een paar regels over mij. Dat is het enige bewijs van zijn betrokkenheid bij mij, dat hij me via mijn moeder heeft nagelaten.'

Lucia, de moeder van Anneke Goud, kon er wel mee leven. Zij wist inmiddels van de relatie, zonder dat uit te spreken, en hield haar kennis geheim voor haar echtgenoot. Logisch, want voor Jan Hendrik Goud was dit 'het ergste, het ergste' wat in zijn leven was gebeurd. Daar ging zijn image als hoofd van een keurig theosofisch gezin. Na de

bevalling besloot hij met vrouw, dochter en kleinkind op stel en sprong uit Utrecht te verhuizen. De buurt mocht het niet weten.

In zijn armen

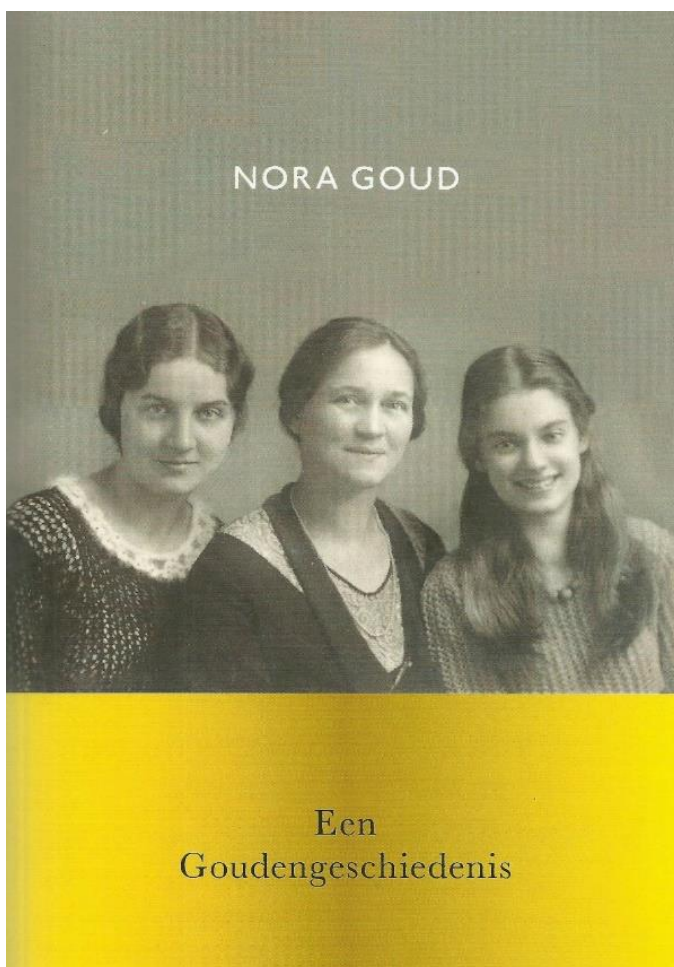
Gerard Zittersteyn overleed op 13 april 1956 en heeft zijn dochter Nora dus niet lang kunnen zien opgroeien. Wel heeft hij het kind soms in zijn armen gehouden en regelmatig gezien. Hij kon zijn oude schaakvriend moeilijk ontlopen omdat zijn dochter daar in de box in de huiskamer stond en zelfs wel eens bij hem op schoot kroop.

Het moet een ongemakkelijke situatie zijn geweest, want niemand mocht weten dat hij de vader was. Ook de kleine Nora niet. Zij heeft het pas veel later gehoord.

Gedreven waarheidszoekers

Het verhaal over de geheime liefde van Gerard Zittersteyn vormt ongeveer een derde deel van het boek *Een Goudengeschiedenis* dat Nora Goud schreef. De aanleiding voor het boek was een zoektocht naar haar geschiedenis, naar de familie waaruit ze voortkwam. Eerst ging ze vooral op zoek naar de voorvaderen Goud, een familie van gedreven waarheidszoekers. Zwijndrechtse nieuwlichterij, theosofie en astrologie om een paar trefwoorden te geven. Later besloot ze zich ook te verdiepen in de familie van haar 'geheime' vader.

Het verhaal over Gerard Zittersteyn werpt een nieuw licht op deze vooraanstaande schaakbestuurder, maar doet natuurlijk niets af aan zijn geweldige betekenis voor de KNSB. En het verhaal van de nieuwlichters en theosofen laat zien hoe een sektarische zoektocht naar de 'waarheid' levens kan bepalen en beschadigen.

Nora Goud:

Een Goudengeschiedenis.

500 blz. Prijs € 26,50.

Uitgeverij Elikser.

ISBN 9789463653886

Drie acteurs in hun rol

Eric de Winter

Het werk van de IJslandse kunstenaar en illustrator Halldór Pétursson (1916-1977) is opgenomen in talloze boeken en tijdschriften. Wereldwijde bekendheid kregen zijn cartoons van de reeks zogeheten Kabeljauwoorlogen (1958-1976) over de visserijrechten tussen IJsland en het Verenigd Koninkrijk, én de serie cartoons over de match Spasski-Fischer in 1972.

Fridrik Ólafsson

Een van de geportretteerden, en dus ooggetuige, Fridrik (IJslands: Friðrik) Ólafsson heeft me in 2012 ‘voorgesteld’ aan de acteurs op de eerste en op de laatste cartoon. ‘Links onderaan is Gudmundur Thórarinnsson, voorzitter van de IJslandse schaakbond, door mij (F.Ó.) ‘ondersteund’ in zijn streven de match te redden en tot een redelijk eind te brengen. Naast ons een IJslandse schaker, Freysteinn Thorbergsson, die op zijn eigen initiatief als vrijwilliger de organisatoren (de IJslandse schaakbond) hielp en

Thórarinsson voortdurend waarschuwde voor de gevolgen van zijn beslissingen, zoals de cartoon laat zien!’

‘Direct boven ons, onder de zak met principes (oftewel de zak met geld) zien we Jim Slater, de Britse financier die het prijzengeld verdubbelde om Bobby Fischer ervan te overtuigen dat hij moest spelen: *‘Well, cocky, now go out on the stage and show them all that you are not a coward!’*

‘Bobby Fischer zelf zien we op een paard met dr. Max Euwe direct daarboven. In het midden, links van Fischer, de twee arbiters: assistent-arbiter Gudmundur Arnlaugsson en hoofdarbiter Lothar Schmid, met Harry Golombek, een FIDE-official, het dichtst bij de toren. Verder naar rechts, onder Fischers linker arm zien we Chester Fox, de wanhopige eigenaar van de filmrechten, die nooit echt kon beginnen, en daaronder in zijn ‘kasteel’ (toren) wereldkampioen Boris Spasski, die de kroon buiten het bereik van zijn uitdager houdt. Uiterst rechts de delegatieleider van de Sovjet-Unie, Efim Geller, met Ivo Nei, assistent van Boris Spasski.’ Fridrik geeft ook de details van de laatste cartoon, ‘de Kroning’.

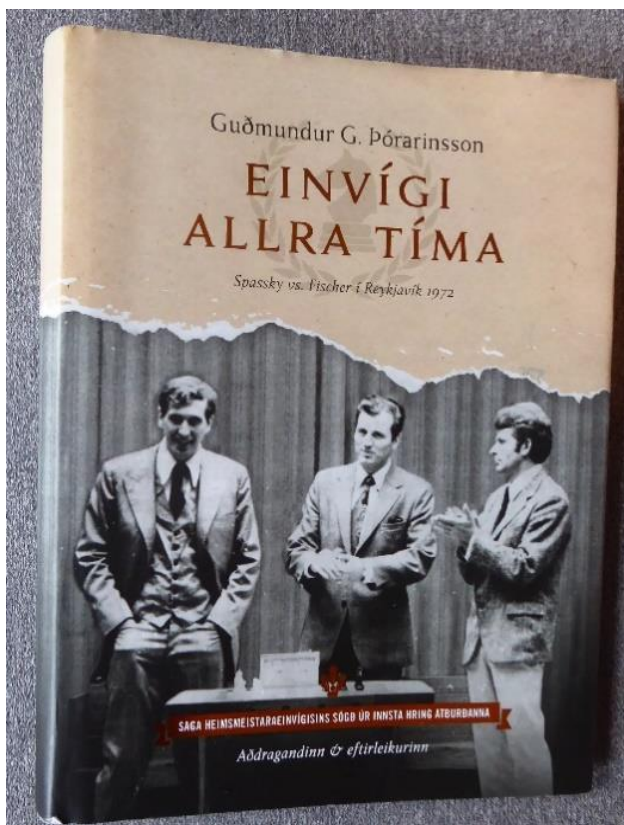

‘Links de onttroonde kampioen Boris Spasski met twee van zijn assistenten, Efim Geller en Nikolai Krogius. De nieuwe kampioen Bobby Fischer, grist de kroon uit de handen van dr. Max Euwe. Op de achtergrond zien we leunend de twee arbiters, Lothar Schmid and Gudmundur Arnlaugsson. Daaronder Bobby’s lijfwacht ‘Saemi’ (Sæmundur Pálsson), Bobby’s assistent William ‘Bill’ Lombardy en Thorvaldur

Gudmundsson, zakenman en gastheer van het slotbanket. Achter dr. Max Euwe staat Harry Golombek die voorkomt dat Euwe valt, en weer daarachter Fred Cramer, woordvoerder in Bobby's delegatie. Helemaal rechts Gudmundur Thórarinnsson en ik (F.Ó.) in mijn gebruikelijke ondersteunende rol. Onder het podium zien we Chester Fox, de ontredderde filmproducer, die, na zijn ongelukkige rol die hij in de hele zaak had gespeeld, nog bezig is met een laatste poging een paar muntjes van de winst te bemachtigen! Al met al, een meesterwerk van Halldór Pétursson.'

'Fred Cramer verdient meer aandacht dan alleen het noemen van zijn naam en rol in de match. Hij genoot ervan om als woordvoerder van Bobby Fischer in de schijnwerpers te staan. Cramer vocht dapper voor zijn held en maakte veel lawaai als hem werd verteld dat dit nodig was. De manier waarop hij zijn held buiten de speelzaal begroette, doet denken aan een basso profundo (*een diepe bas*) aria uit een opera, waarbij hij Fischer aanspoorde de wereld te laten zien dat hij de grootste is en de vijandelijke krachten van de wereld te verslaan. Als iemand, klein van stuk, hoorde Cramer zichzelf graag spreken. Hij hield dan zijn hoofd iets achterover, ademde diep in en uitte met een daverend stemgeluid een stortvloed aan woorden. Hij was volledig toegewijd aan Bobby Fischer en hij uitte zonder compromis, in zijn volle omvang, zijn grillen en wensen zonder te twijfelen aan het waarheidsgehalte. In deze context is hij een gedenkwaardig persoon, maar men kan zich indenken dat hij niet erg populair was in Reykjavík.'

Gudmundur Thórarinnsson: wie redde de match?

De 'match van de eeuw' wordt in IJsland als de 'match aller tijden' beschouwd. De hoofdorganisator in 1972, tevens voorzitter van de IJslandse schaakbond, was Gudmundur G. Thórarinnsson (op zijn IJslands Guðmundur G. Þórarinnsson), die in 2020 een boek over de match schreef: *Einvígi allra tíma*. Dit boek is nog enkel in het IJslands verschenen.

In 2017 maakte ik kennis met Gudmundur. Hij gaf in het Bobby Fischer Center een levendige presentatie over de match. Het publiek was een bus vol schakers en betrokkenen bij het Reykjavík Open, op excursie langs enkele natuurwonderen. Een omweg naar het graf van Fischer en het aan hem gewijde centrum mag dan natuurlijk niet ontbreken.

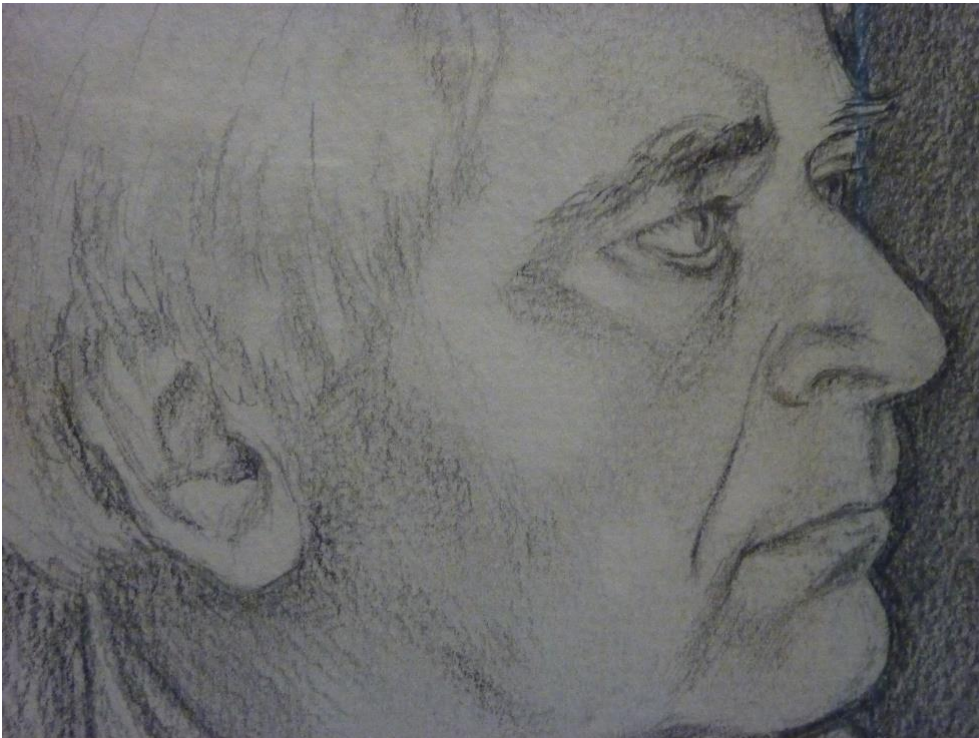
Gudmundur Thorarinsson in het Bobby Fischer Center, 2012 (foto Eric de Winter)

's Avonds gingen Gudmundur, Fridrik, Fridriks vrouw en ik uit eten. Gudmundur vertelde dat journalisten vanuit alle werelddelen hem nog zeer vaak belden voor een interview over de match, toen 45 jaar geleden. Een steeds terugkerende vraag aan hem was, wie de match heeft gered. Hij merkte op dat in Nederland wordt gezegd dat het Max Euwe was, in Duitsland Lothar Schmid, in IJsland Fridrik Ólafsson (waarop Fridrik natuurlijk zei dat het Gudmundur was) en in de Verenigde Staten Henry Kissinger en Jim Slater. Volgens Gudmundur had iedere genoemde een rol, maar was het besluit van Boris Spasski zelf absoluut doorslaggevend. De wereldkampioen had de match kunnen opeisen en werd zelfs teruggeroepen door de Sovjet-autoriteiten. Spasski wilde op voorhand al graag in IJsland spelen, met het oog op het klimaat en de mentaliteit van de IJslanders. Ólafsson had al vanaf 1959 een goede relatie met Spasski. Zij speelden toen beiden in het Aljechin herdenkingstoernooi in Moskou, en hij (Ólafsson) kweekte ondertussen veel goodwill voor zijn land.

De organisatie van de WK-match in 1972 leverde vóór de start al enorme problemen op. Toen Fischer niet op de afgesproken datum 1 juli kwam opdagen heeft Thórarinnsson op het punt gestaan de match af te blazen. Hij zag nog maar één uitweg: het overleg moest naar het hoogst mogelijke niveau worden opgeschaald, en hiervoor werden de IJslandse minister-president Ólafur Jóhannesson en de veiligheidsadviseur van de VS Henry Kissinger in stelling gebracht. Tot het laatst bleef het doorgaan onzeker. Gudmundur Thórarinnsson, zelf ook wel goed voor een portie drama, vertelde

dat hij bij de openingsceremonie nog sterk twijfelde over het doorgaan. “Eén meter voordat ik voor volle zaal het podium opstapte moest ik beslissen wat te zeggen: de match is afgelast, of de match is geopend. Pas toen nam ik de besluit: de match is geopend.’ Maar Bobby Fischer was er nog niet. Het Sportcomité van de Sovjet Unie protesteerde en instrueerde Spasski terug te keren naar zijn land. Opnieuw volgde overleg op hoog politiek niveau, en ook in IJsland waren er geheime besprekingen tussen de Sovjet-delegatie en de advocaten van Fischer. De uitdager kwam uiteindelijk toch, een week te laat. Hij schreef onder druk een excuusbrief aan zowel Spasski als Euwe. Spasski ging onder protest akkoord, ondanks alles wilde hij spelen, maar zei wel: “Waarom moeten we in alles toegeven aan die idioot?” Later zei Spasski, na allerlei verdere verwickelingen, dat hij in psychologisch opzicht de match door zijn nederlaag in de derde partij al had verloren.

Boris Spasski

Tekening Svala Sóleyg bij de hereniging van Spasski en Fischer in 2005

Boris Spasski bevestigde de gang van zaken nog vaak. ‘Ik ging ermee akkoord de match voort te zetten terwijl ik de titel had kunnen behouden door alles te stoppen. Achteraf gezien was dat verkeerd. En door zijn winst in de derde partij kreeg Fischer veel meer zelfvertrouwen.’ In zekere zin mocht Spasski Fischer toch wel, hij toonde zich toen al, en ook later, empathisch naar de persoon die hij niet kon haten ondanks diens bizarre gedrag. Spasski zegt in een interview in 2016 dat er vóór het begin van de derde partij een woordenwisseling was tussen Fischer en Schmid. Euwe sprak Spasski voor die partij aan en zei hem dat hij er begrip voor zou hebben als hij de match direct zou willen stoppen. Euwe vond Fischers gedrag ook afschuwelijk.

Spasski heeft zijn wereldtitel als een zware last ervaren. Dus heel bijzonder is het niet dat hij in hetzelfde interview zegt dat hij bijzonder opgelucht was dat hij de titel kon overdragen aan Fischer. Hij beschouwt dat niet als een dag die hem ongelukkig maakte. Integendeel, het bevrijdde hem van een zware last en hij kon weer vrijuit ademen. Spasski en Fischer hebben elkaar ook ná de twintig jaar later gespeelde, omstreden revanchematch in Sveti Stefan en Belgrado, nog ontmoet. Spasski kwam in 2005 naar IJsland en Fischer wilde hem heel graag zien. Bij het weerzien gaf Spasski hem een knuffel die Fischer ietwat verlegen beantwoordde. Dat was hun eerste weerzien na elf jaar. Twee jaar later, in 2007 kwamen ze weer bij elkaar in een Reykjavíks restaurant, waar het enorm problematisch was om de achterdochtige Fischer aan tafel te krijgen. Ze bespraken enkele partijen uit 1972. ‘Some of your moves Boris were really terrible.’ Ontroerend zijn de woorden van Spasski die hij liet uitspreken bij de begrafenis van Fischer op 21 januari 2018, vier dagen na diens overlijden.

‘Consider that I am with you’

‘We are with Bobby and he is with us for ever’

‘Bobby was my Brother’

Libra design / IJslandse Schaakbond 1972

Bronnen: Prof.dr M. Euwe en Jan Timman: *De Tweekamp Spasski-Fischer 1972*; *The New York Times* report on the Chess Match of the Century Fischer-Spassky 1972; Frank Brady: *Eindspel* (2011); Helgi Ólafsson: *Bobby Fischer comes home* (2012); Chess.com: Boris Spassky interview (2016); Gudmundur G. Thorarinsson: *Einvígi Allra Tíma* (2020); foto's Nationaal Museum van IJsland en Eric de Winter.

Fridrik Ólafsson en Eric de Winter in Fridriks werkkamer. Aan de wand de twee cartoons; de schaaktafel is hem in 1966 door de organisatoren van de Olympiade op Cuba geschonken, net als aan andere eerste-bordspelers (foto: Ria van Doorn).

In *Nieuwsbrief 101* volgt een uitgebreid artikel over Spasski-Fischer 1972.

Daarnaast richten we deze zomer een expositie in over deze match, én over het befaamde toernooi van Curaçao 1962.

De verliezers

Dirk Goes

De schaakgeschiedenis wordt geschreven door de winnaars. Zij oogsten lof en bewondering van het hooggeëerd publiek, en hun mooiste partijen staan in ieders geheugen gegrift. Maar wie heeft er oog voor de tegenstanders die de klappen hebben opgevangen? Vaak waren zij goede schakers die de pech hadden op het verkeerde moment op de verkeerde plek te zijn: achter het schaakbord, juist wanneer ze zaten te schaken tegen iemand die zo nodig een wereldpartij moest spelen. Dit artikel gaat over deze vergeten groep: de verliezers.

Lionel Kieseritsky

Lionel Adalbert Bagration Felix Kieseritsky werd op 1 januari 1806 geboren in Dorpat (nu Tartu, Estland). Een regio die destijds bekend stond onder de naam Livonië. Hij was de jongste uit een gezin van maar liefst veertien kinderen in een familie van Baltisch-Duitse afkomst. Van 1825 tot 1829 studeerde hij filologie (een tak van de taal- en letterkunde die zich specifiek richt op dode talen als Latijn en Grieks) en rechten aan de universiteit van Dorpat. Na zijn studie was hij een tijdje actief als wiskundeleraar. Zijn vader was advocaat en had graag gezien dat zijn zoon de praktijk zou overnemen maar daar had deze geen zin in.

In mei 1839 vertrok Kieseritsky naar Parijs, destijds het mekka van het schaken. Overdag verdiende hij de kost met het geven van schaakles en 's avonds schaakte hij om geld in het beroemde Café de la Régence. De variant **1.e4 e5 2.f4 exf4 3.Pf3 g5 4.h4 g4 5.Pe5** werd naar hem de Kieseritsky-variant van het koningsgambiet genoemd. In die tijd lag de naamgeving van openingen en varianten nog volledig braak, dat is tegenwoordig wel anders.

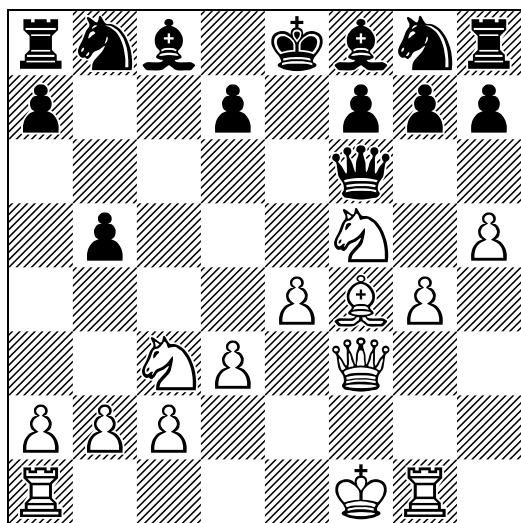
In 1849 werd hij aangesteld als hoofdredacteur van het schaaktijdschrift La Régence dat het maar een paar jaar zou volhouden. Waarschijnlijk vooral omdat Kieseritsky een krankzinnig ingewikkelde notatie gebruikte voor de partijen. In 1850 ging het Café de la Régence tegen de vlakte en was Kieseritsky zijn voornaamste bron van inkomen kwijt.

Zijn schaakprestaties waren aanzienlijk. In april 1851 speelde hij tegen amateurs vier partijen blind en won met 3-1, en een blindmatch tegen Daniel Harrwitz won hij met 1½-3½. Eind juni van dat jaar reisde hij naar Engeland om daar deel te nemen aan het toernooi van Londen, het eerste internationale toernooi in de schaakgeschiedenis. Kieseritsky arriveerde een paar dagen van tevoren, en op 21 juni 1851 speelde hij in het schaakcafé Simpson's Grand Divan Tavern een aantal vrije partijen (geen vluggertjes, schaakklokken bestonden toen nog niet!) tegen de Duitser Adolf

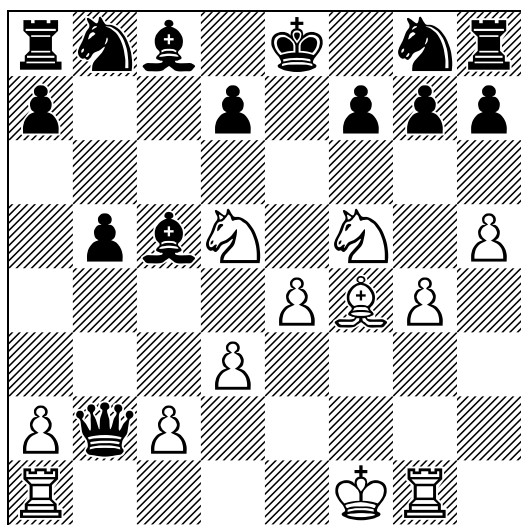
Anderssen. Kieseritsky won met 9-6 maar het was juist één van zijn verliespartijen die later bekend zou worden onder de naam ‘de onsterfelijke partij’.

Adolf Anderssen – Lionel Kieseritsky

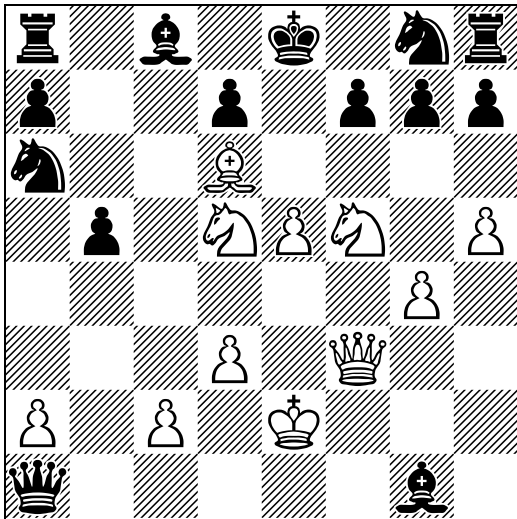
1.e4 e5 2.f4 exf4 Weigeren van het koningsgambiet gold in die tijd als *ungentlemanlike*. **3.Lc4 Dh4+ 4.Kf1 b5** Kieseritsky's favoriete variant, bedoeld om de looper weg te lokken van het potentiële offerveld f7. **5.Lxb5 Pf6 6.Pf3 Dh6 7.d3 Ph5** (Dreigt 8...,Pg3+). **8.Ph4** Hier was 8.Tg1, met de dreiging 9.g4, een betere keus. **8...,Dg5 9.Pf5 c6 10.g4 Pf6 11.Tg1** Impliceert een stukoffer! **11...,cxb5 12.h4 Dg6 13.h5 Dg5 14.Df3** Dreigt 15.Lxf4 met damevangst. **14...,Pg8 15.Lxf4 Df6 16.Pc3**

Wit staat een stuk achter. Zijn compensatie zit ‘m in zijn overweldigende ontwikkelingsvoorsprong. **16...,Lc5 17.Pd5** Eerst 17. d4 en pas dan 18. Pd5 verdiende de voorkeur. **17...,Dxb2**

18.Ld6!! De briljante tacticus Anderssen op zijn best! **18...,Lxg1** Een betere kans op overleving bood 18...,Dxa1+; 19.Ke2 Db2. **19.e5 Dxa1+ 20.Ke2 Pa6**

(zie diagram links)

21.Pxg7+ Kd8 22.Df6+! Pxf6 23.Le7 mat.

Na terugkeer in Parijs besprak Kieseritsky deze partij in zijn eigen schaaktijdschrift *La Régence*. Niet veel later werd de partij gepubliceerd in de *Wiener Schachzeitung* door hoofdredacteur Ernst Falkbeer die hem de naam ‘Die Unsterbliche Partie’ gaf.

In 1853 raakte Kieseritsky door een beroerte verlamd aan zijn linkerzijde. Vanaf dat moment ging het snel bergafwaarts met hem. Hij werd verpleegd in Hotel Dieu dat, anders dan de naam doet vermoeden, geen hotel was maar een armenhuis. Op 18 mei 1853 overleed hij. Een inzameling voor zijn begrafenis leverde weinig op, zodat hij ten slotte in een massagraf ter aarde werd besteld. De kelner van La Régence was de enige die achter de baar aanliep.

Hertog Karel II van Brunswijk en graaf Isouard de Vauvenargues

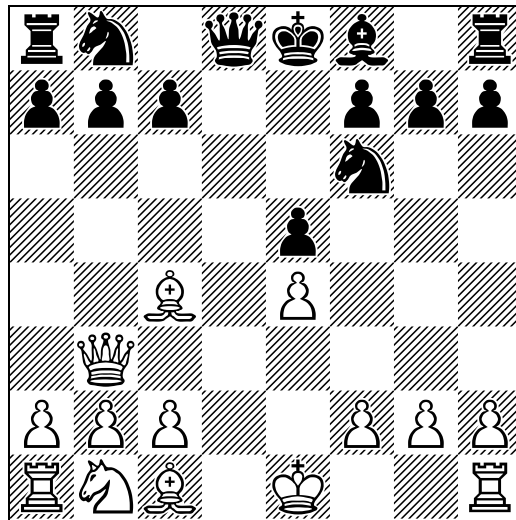
Hertog Karel II van Brunswijk werd geboren op 30 oktober 1804. In september 1830 moest hij zijn hertogdom ontvluchten omdat er een revolutie uitbrak. Hij woonde in Spanje, Frankrijk en Engeland, en vestigde zich uiteindelijk in het Zwitserse Geneve.

In september 1858 was hij in Parijs, waar hij Paul Morphy ontmoette. Deze was destijds in de stad om daar een match tegen Anderssen te spelen. Ze raakten met elkaar in gesprek en kwamen erachter dat ze beiden van schaken en opera hielden. Om dat te combineren leek het de hertog een aardig idee om Morphy uit te nodigen voor een bezoek aan de Parijse opera waar hij een privéloge had. Welke opera er die avond op het programma stond is niet helemaal zeker, maar waarschijnlijk was het de *Barbier van Sevilla* van Rossini.

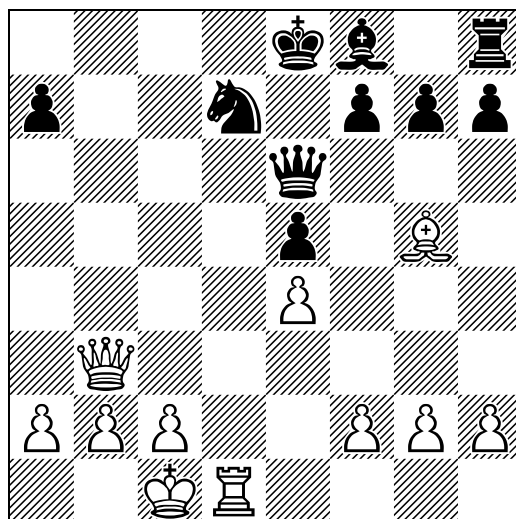
Kort na aanvang van de opera pakte de hertog bord en stukken en daagde Morphy uit voor een partij. Deze had er niet veel zin in, temeer omdat hij dan met zijn rug naar het toneel zou moeten zitten. Maar een echte hertog stel je niet graag teleur, dus hij ging met frisse tegenzin akkoord. Overeengekomen werd dat de hertog zou mogen overleggen met graaf Isouard de Vauvenargues die ook in de loge zat. Voor de uitvoerenden op het toneel was het een zware beproeving, want zij werden naar verluidt danig afgeleid door het lawaai dat uit de loge kwam. Schakers!

Paul Morphy - Hertog Karel II van Brunswijk en graaf Isouard de Vauvenargues

1.e4 e5 2.Pf3 d6 3.d4 Lg4 4.dxe5 Lxf3 5.Dxf3 dxe5 6.Lc4 Pf6 7.Db3

Na deze dubbele aanval op b7 en f7 heeft wit al groot voordeel. 7...,De7 8.Pc3 c6 9.Lg5 b5 Vraagt om problemen. 10.Pxb5! Die problemen komen snel. 10...,cxb5 11.Lxb5+ Pbd7 12.0-0-0 Td8 13.Txd7! Txd7 14.Td1 De6 15.Lxd7+ Pxd7

16.Db8+! Spectaculair, maar niet heel moeilijk. 16...,Pxb8 17.Td8 mat.

Graaf Isouard was schaaktechnisch een knoeier maar hertog Karel II stond bekend als een schaker die boven de middelmaat uitsteeg. Van hem zijn enige partijen bekend. De hertog overleed op 18 augustus 1873 en voor de graaf kwam het laatste uur op 16 december 1883. Zijn kasteel kwam later in handen van Pablo Picasso die er ook begraven ligt.

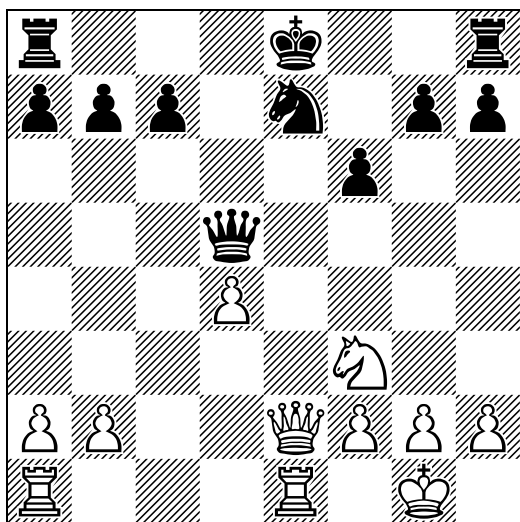
Curt von Bardeleben

Curt von Bardeleben, een Duitse graaf, werd geboren op 4 maart 1861. Hij studeerde rechten aan de universiteit van Leipzig maar brak deze studie af om zich geheel aan zijn schaakcarrière te wijden. Later maakte hij zijn studie af. Als schaker was hij aan het eind van de 19e eeuw redelijk succesvol, met al dan niet gedeelde eerste plaatsen in Leipzig 1888, Kiel 1893, Berlijn 1897 en Coburg 1904. Tevens was hij van 1887 tot 1890 redacteur van de *Deutsche Schachzeitung*.

Zijn bekendheid is gebaseerd op zijn beroemde verliespartij tegen Steinitz in het toernooi van Hastings 1895. Deze partij, die bekend staat onder de naam 'The battle of Hastings', werd gespeeld op 17 augustus 1895.

Wilhelm Steinitz – Curt von Bardeleben

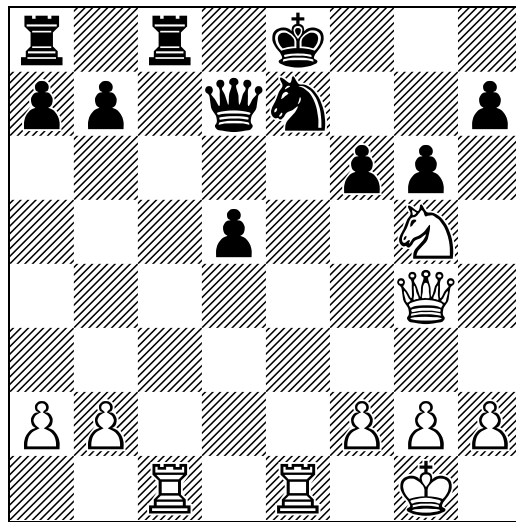
1.e4 e5 2.Pf3 Pc6 3.Lc4 Lc5 4.c3 Pf6 5.d4 exd4 6.cxd4 Lb4+ 7.Pc3 d5 8.exd5 Pxd5 9.0-0 Le6 10.Lg5 Le7 11.Lxd5 Lxd5 12.Pxd5 Dxd5 13.Lxe7 Pxe7 14.Te1 f6 15.De2

15...,Dd7 15...,Dd6; 16. Db5+ Dc6; 17. Db4 Dd6; 18. Dxb7 met groot voordeel voor wit. **16.Tac1 c6** Volgens Kasparov was 16...,Kf7 hier de enige zet, en dat zou best wel eens waar kunnen zijn. **17.d5 cxd5 18.Pd4 Kf7 19.Pe6 Thc8 20.Dg4 g6 21.Pg5+ Ke8**

(zie diagram op de volgende pagina)

22.Txe7+! Kf8 Na 22...,Kxe7 zou wit hebben gewonnen met 23.Db4+ Ke8 (23...,Dd6; 24.Dxb7+ Dd7; 25.Te1+ Kd6; 26.Pf7+); 24.Te1+ Kd8; 25.Pe6+ Ke8; 26. Df8 mat. **23.Tf7+ Kg8 24.Tg7+ Kh8 25.Txh7+!**

Hier trok von Bardeleben zijn jas aan en verliet de zaal, zodat Steinitz nog vijftig minuten moest wachten voordat hij de partij wegens tijdoverschrijding kon opeisen. Vervolgens demonstreerde hij aan het toegestroomde publiek hoe hij mat in tien kon zetten. Het publiek juichte, zoals destijds gebruikelijk was in Engeland. Von Bardeleben verklaarde na afloop dat dat precies de reden was waarom hij wegliep en niet opgaf. Hij ervoer het applaus van de toeschouwers als vernederend voor de verliezer, voor hem dus. Overigens stuurde von Bardeleben nog wel een bode met een bericht van opgave.

De organisatoren hadden hun lesje geleerd, want de volgende ronde hing er een bordje met de volgende tekst: *“Visitors are requested to refrain from applause on the conclusion of any game, as such demonstrations are most obnoxious to the masters and are contrary to the wish of the committee.”*

Overigens, dit was de geforceerde variant die Steinitz het publiek voorschotelde: **25...,Kg8 26.Tg7+ Kh8 27.Dh4+ Kxg7 28.Dh7+ Kf8 29.Dh8+ Ke7 30.Dg7+ Ke8 31.Dg8+ Ke7 32.Df7+ Kd8 33.Df8+ De8 34.Pf7+ Kd7 35.Dd6 mat.**

Sneu voor von Bardeleben die het toernooi zo goed was begonnen met een score van 7½ uit 9, waaronder een overwinning op wereldkampioen Lasker. Hierna scoorde hij slechts 4 uit 12, en uiteindelijk eindigde hij op een met Teichmann gedeelde zevende plaats (de laagste geldprijs, ter waarde van vijftien pond en vijf shilling).

Von Bardeleben was tamelijk gewild bij de vrouwen. Niet zozeer omdat hij zo’n knappe kerel was, maar vooral vanwege zijn adellijke titel. Daar hadden de vrouwen wel wat geld voor over. Hij trouwde driemaal om kort daarna te scheiden. Vlak voor het begin van de Eerste Wereldoorlog was het gedaan met zijn schaakcarrière. In 1923 verloor hij zijn vermogen door hyperinflatie, en waarschijnlijk was dat de reden waarom hij ervoor koos om op 31 januari 1924 zelfmoord te plegen door uit het raam te springen. Hij werd begraven in een massagraf.

Stepan Levitsky

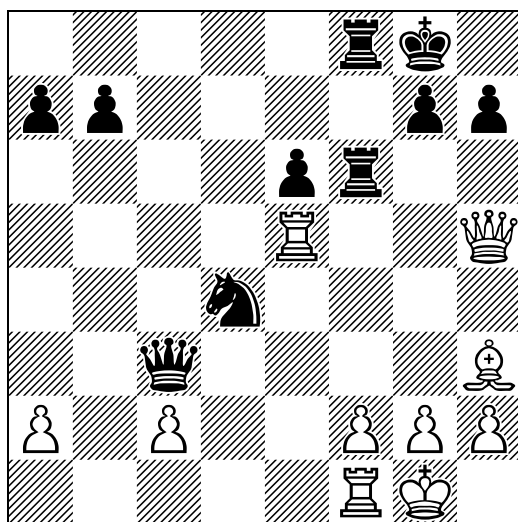
Stepan Mikhailovich Levitsky, geboren op 25 april 1876 als vierde van negen kinderen, groeide op in het Russische Serpukhov. Op elfjarige leeftijd leerde hij schaken, en al spoedig bleek hij een groot talent. Tsjigorin nam hem onder zijn hoede en noemde hem de hoop van het Russische schaak. Deze hooggespannen verwachting heeft hij echter nooit kunnen waarmaken, mede door een slechte gezondheid.

Zijn eerste grote resultaat kwam in 1899, toen hij in het toernooi van Moskou op de derde plaats eindigde achter Tsjigorin en Schiffers. In 1907 eindigde hij in Sint-Petersburg op de tweede plaats achter Znosko Borowsky, in 1911 won hij het Russisch kampioenschap met 16½ uit 21. Een jaar later werd hij derde achter Rubinstein en Bernstein, maar voor Nimzowitsch en Aljechin.

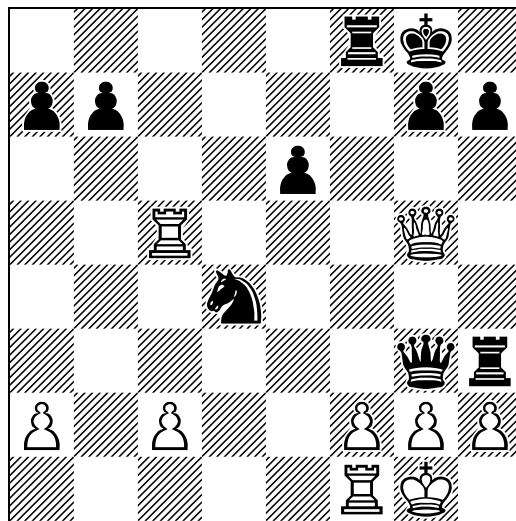
In 1912 deed Levitsky mee aan het achttiende Congres van de Duitse schaakbond, dat werd gespeeld in Breslau (het huidige Wrocław) en op 20 juli speelde hij met wit tegen de Amerikaan Frank Marshall. Het werd een beroemde partij.

Stephan Levitsky - Frank Marshall

Stelling na 21.Td5-e5

21...,Th6 22.Dg5 Txb3 23.Tc5 Dg3!!

Een prachtig plaatje. De dame kan op drie manieren worden geslagen, en die gaan allemaal mis:

- A. 24.hxg3 Pe2 mat.
- B. 24.fxg3 Pe2+ 25.Kh1 Txf1 mat.
- C. 24.Dxg3 Pe2+ 25.Kh1 Pxd3+ 26.Kg1 (26.fxd3 Txf1 mat) Pxf1 27.gxh3 Pd2 en zwart houdt een stuk meer.

24.De5 Pf3+ had het feest uit esthetisch oogpunt helemaal compleet gemaakt. Wit gaat dan mat na 25.Kh1 Txe2. Ten slotte faalt 24.f3 of 24. f4 op 24...,Pe2+ 25.Kh1 Dxe2 mat.

De legende wil dat de toeschouwers zo onder de indruk waren dat ze onmiddellijk na afloop van de partij gouden munten op het bord gooiden. Een mooi verhaal, maar zoals dat wel vaker het geval is met mooie verhalen is ook deze waarschijnlijk niet waar. Het meest waarschijnlijk is dat de toeschouwers onderling weddenschappen hadden afgesloten en dat die op het bord werden uitbetaald.

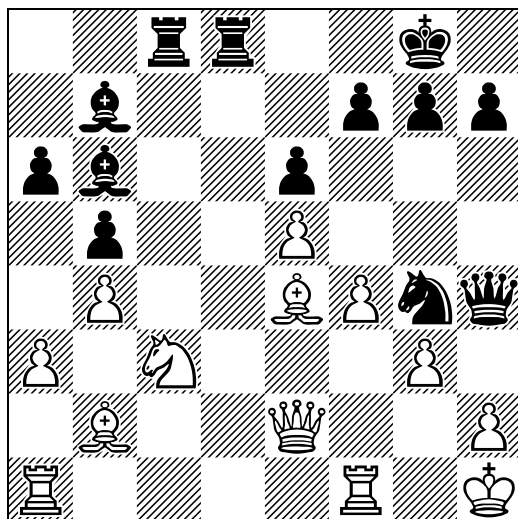
Zijn laatste toernooi speelde Levitsky in 1914, toen hij in het Russisch kampioenschap op de dertiende plaats eindigde. Daarna legde hij zich toe op zijn werk als ingenieur in de mijnbouw. Het was de bedoeling dat hij in het Russisch kampioenschap van 1923 zijn comeback zou maken, maar hij werd opgenomen in een ziekenhuis en overleed op 21 maart 1924, waarschijnlijk aan de gevolgen van maagkanker.

Gersz Rotlevi

Gersz Rotlevi, geboren in 1889, is vooral bekend geworden door zijn verliespartij tegen Rubinstein in het toernooi van Lodz 1907.

Gersz Rotlevi – Akiba Rubinstein

Stelling na 22.g3

In deze stelling besloot Rubinstein zijn dame te offeren. **22....,Txc3!! 23. gxh4** Geen keus. Op 23.Lxc3 volgt 23...,Lxe4+; 24.Dxe4 Dxb2 mat, en ook 23.Lxb7 is onvoldoende op grond van de variant 23...,Txg3; 24. Tf3 (24.Lf3 Pxh2; 25.Dxb2 Th3) Txf3; 25.Lxf3 Pf2+; 26.Kg1 Pe4+; 27.Kf1 Pd2+; 28.Kg2 Pxf3; 29.Dxf3 Td2+; 30.Kf1 Tf2+ en uit. **23...,Td2!! 24.Dxd2** Dit verliest, maar op 24.Dxg4 volgt 24...,Lxe4+, terwijl 24.Lxb7 Txe2; 25.Lg2 faalt op Th3! **24...,Lxe4+ 25.Dg2 Th3! 0-1.**

Maar Rotlevi had echt wel talent. Zo eiste hij in het toernooi van Sint Petersburg 1909 de tweede plaats voor zich op, achter winnaar Aljechin, en 1910 was helemaal een topjaar voor hem. Hij won het toernooi van Warschau, samen met Rubinstein, en ook in het toernooi van Hamburg eindigde hij op de eerste plaats.

In het toernooi van Karlsbad 1911 ging hij met nog drie ronden te spelen alleen aan kop, wat de organisatoren enige zorgen baarden. Niet omdat ze het hem niet gunden, maar Rotlevi kwam uit een arme familie en zijn kleren waren, om het eens eufemistisch te zeggen, nou niet bepaald *haute couture*. Van de organisatie kreeg hij daarom een voorschot op de prijs die hij ging winnen, met de opdracht zich in het nieuw te steken. In de laatste ronden stortte hij echter in en eindigde uiteindelijk op de vierde plaats.

In 1912 kreeg hij een zenuwinzinking en was zijn schaakcarrière in de knop gebroken. Hij werd opgenomen in een sanatorium en overleed in 1920 aan de gevolgen van tuberculose.

Bijzondere schenking van Allard Hoogland

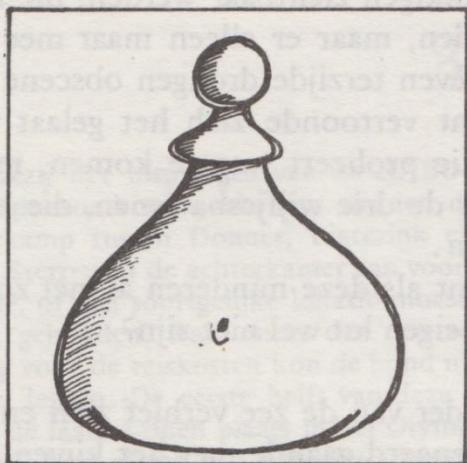
Eddy Sibbing

Allard Hoogland, de voormalig eigenaar van New In Chess, had een bijzonder cadeautje voor het Max Euwe Centrum. Hij schonk ons het originele, handgeschreven artikel *Execratie* van J.H. Donner, dat in *Schaakbulletin* en in *De Koning* is gepubliceerd.

Allard Hoogland met de door Donner handgeschreven tekst.

In het artikel hekelde de ‘eremedewerker’ van *Schaakbulletin* de plaatsingscommissie en de andere Nederlandse topspelers. Donner moest een driekamp spelen voor de laatste plek in het Olympiadeteam dat in november 1980 in Malta zou aantreden. Hoewel Donner die barrage samen met Ligterink won, bedankt hij voor de eer. Het zou het einde betekenen van Donners lange interlandcarrière die begon in juni 1950. Op de volgende pagina’s staat het artikel uit *Schaakbulletin* 155 (oktober 1980).

Execratie

door J.H. Donner

Het was vreemd land, waar het vliegtuig neerstortte, dat ons nationale team naar Malta had moeten brengen. Grauwe nevelsluiers ontnamen het licht aan de zon en dempten alle geluiden; alleen het gebrul van de zee verbrak de stilte; en een zacht kermen in de verte.

Kilte alom en toen onze nationale helden de brokstukken van zich afschudden en zij besloten op pad te gaan, maakte zich allengs een diepe huiver van hen meester.

Voortstrompelend door de modder, geplaagd door muggen en mieren, troffen zij na een dagreis menselijk leven aan. Maar wat heet hier menselijk? Wat leven? Twee deerniswekkende grijsaards, gezeten op een mestvaalt, de naakte leden overdekt met builen en etterende zweren, luid roepende: 'Wee ons! Zo vergaan zij, die tegen de zee hebben gespogen'.

Tot hun ontzetting herkenden onze nationale voorvechters in de trekken van de witharige Kramer en in die van de kale, Van Scheltinga. Honger en dorst brandden in hun ogen en in niets onderscheidden hun uitgemergelde lichamen zich van de doodsbeenderen, waarmee zij hun wonden krabden. Machteloos strekten zij de armen uit, maar vergeefs was hun roepen, want geen troost, noch hoop, viel hier nog te bieden.

Naast hen stond een derde gedaante. Noch afschuwelijker en beklagenswaardiger om aan te zien. Met de voeten trappend tegen het zwerf, het gelaat geheel aan het gezicht ontnomen in het gekrioel van vliegen en maden, dat zijn gebrul smoorde tot een zacht borrelend gejammer. Het was Böhm, die met het hoofd naar voren in de vuilnisbelt was neergezet.

Ook viel op deze plaats van vervloeking nog een veel kleinere gestalte te ontwaren. Niet groter dan een rat, maar van vaag menselijke gedaante. Angstig piepend verkeerde hij in voortdurend gevecht met het kleine ongedierte dat de vuilhoop zo overvloedig bevolkte. Bij nader toezien bleek het Van Dop te zijn, die tot juiste proportie's was teruggebracht.

Diepe verslagenheid maakte zich van onze kampioenen meester, toen zij begrepen, dat hier de plaatsingscommissie bijeen zat. Vooral Timman voelde zich

zeer onrustig worden, toen nog meer ongelukkigen zichtbaar werden, die niet eens in de plaatsingscommissie gezeten hadden, maar er alleen maar mee gehuld hadden. Uit een naargeestige spelonk even terzijde drongen obscene geluiden door en gedurende een kort moment vertoonde zich het gelaat van Pam, met de uitdrukking als van iemand, die probeert weg te komen, maar zonder pardon werd hij teruggetrokken door de drie wijfjesbavianen, die hem op die akelige plaats zonder ophouden bezaten.

Grote vreze overviel allen, die het zagen. Want als deze minderen al met zodanige straffen gestraft waren, hoe zou dan hun eigen lot wel niet zijn?

Langeweg werd het eerst weggerukt. De donder van de zee verhief zich en ineens was hij niet meer. Een snerpende gil, gepaard gaande met het kijven van een verongelijkte vrouwenstem, was het laatste, dat van hem vernomen werd. Lang duurde het, voor de overigen zich weer dorsten bewegen.

Ligterink werd tot staan gebracht door een grote golf van de zee, die als een gebiedende hand hem een schaakbord voor de voeten wierp, met daarop een stelling, die hij maar al te goed kende. Hij begreep zijn straf: voorgoed zou hij het paard van e5 naar f3 moeten spelen en weer terug en voor eeuwig geen zet meer mogen doen.

Ook Van der Wiel was niet meer. Maar het was bij zijn verdwijnen alsof de stem van de zee zacht fluisterde: 'Spaar den jongeling'.

Timman, Sosonko en Ree begrepen, dat zij op een zo schappelijke behandeling niet meer hoefden te rekenen. Ook al putte Timman zich uit in bezweringen tegenover de zee, dat het zijn schuld niet geweest was en dat anderen het gedaan hadden, hij wist, dat hem dat nu niet meer zou baten.

Spoedig voltrok zich de wraak. Een donkere en wonderbaarlijk schone vrouwengestalte ontsteeg aan de zee, dragende een lemmer van vuur. Met roodgloeiend koper doorboorde zij zijn tong, omdat hij altijd met iedereen had meegepraat en zij sloeg een ring door zijn neus, waaraan hij ieder zou moeten volgen, die hem bij de neus nam. Want hij had altijd al goede vriendjes met iedereen willen zijn.

In de gierende wind bleven Ree en Sosonko alleen. 'Stil is het hier', zei de een; 'Nederland heeft me nooit echt bevallen', zei de ander.

Lang nog gingen zij zwijgend naast elkaar voort. Tot de Donder van de zee hen van de zinnen beroofde en zij *begrepen*.

Toen stortten zij zich ter aarde en begroeven hun gezichten in het zilte zand, terwijl de moker van de zee hoog over hen heen sloeg.

Vriendendienst

Eddy Sibbing

In december toonde Jean-Pierre Geelen, journalist van *De Volkskrant*, interesse in onze honderdste nieuwsbrief. Een paar weken later, op 30 december 2021, schreef Geelen een interessant artikel in zijn krant over het behouden van de boekhandel Colette in zijn buurt in Den Haag. De tachtigjarige eigenaar zocht een opvolger, maar slaagde daar niet in.

Buurtgenoten begonnen een inzamelactie om de boekhandel te behouden en dat had succes: binnen enkele dagen was het streefbedrag van twintigduizend euro al binnen!

Een collectief van boekliefhebbers heeft inmiddels de boekhandel overgenomen. Honderden vrijwilligers runnen het antiquariaat.

Ik las het artikel in *De Volkskrant* en bood Jean-Pierre Geelen een aantal schaakboeken aan om deze in Colette te verkopen.

De journalist kwam naar het Max Euwe Centrum, kreeg een rondleiding en vertrok met een goed gevulde tas richting de hoofdstad. De boeken werden in de vitrine gestald en binnen het uur was het eerste schaakboek verkocht!

Tresoar: verborgen schatten

Peewee van Voorthuijsen

Niet alle bibliotheken hebben een archieffunctie. Dat betekent dat archieven worden geconcentreerd op een aantal plekken in Nederland. Voor de denksporten (bridge, [Fries] dammen, go en schaken) is dat bij Tresoar in Leeuwarden. Laatstelijk aanvaardde ik, samen met medevrijwilliger Eric de Winter, de reis naar het Noorden. Wat troffen wij daar aan?

Veel volle stellingwanden, dat mag duidelijk zijn. Het archief van de wereldschaakbond (FIDE) is verhuisd van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag naar het Denksportcollectiecentrum Tresoar. Dit betreft de dossiers die zijn opgebouwd ten tijde van de presidenten Rogard, Euwe, Ólafsson en Campomanes: oftewel van 1949 tot en met 1998. Hoe die dossiers ooit zijn verenigd is een verhaal apart! Niet alleen het FIDE-archief is overgeheveld, ook de archieven van Palamedes (de eerste Leidse schaakvereniging), van de Bibliotheca Van der Linde-Niemeijeriana (curiosa) en van Wolfgang Pauly (problemen).

Naast uitgebreide mappen gewijd aan congressen en ratingverwerking bevat het archief prachtige fotoboeken: van spelers, maar ook van toernooien. Zoals bijvoorbeeld Havanna 1965. We zien Fischer staan bij een telexapparaat in New York, terwijl op Cuba zijn zetten worden uitgevoerd door een onbekende grootheid. Als laatste troffen we ook een kaartspel aan. Maar een heel bijzonder: speelkaarten, vervaardigd rond de Match van de Eeuw in Reykjavik 1972. Met handtekeningen van Fischer en Spassky plus hun secondanten bijvoorbeeld, en nog veel meer...

Tresoar
Boterhoek 1
8911 DH Leeuwarden
<https://www.tresoar.nl/>

De geheime portretten van Mondriaan

Nick Draaijer

Dit is een verhaal over de mensen achter zes familieportretten geschilderd door Piet Mondriaan. Op een van de portretten was Carolina Bergman-Euwe afgebeeld, de vrouw van Max. Vijftig jaar na voltooiing van het portret kreeg Max plotseling de zorg over bijna vijftien Mondriaans, maar ging dat naar ieders tevredenheid? In het boek leren we Max als familieman kennen, een man met een uitstekend kompas om de familie door de ellende van de Tweede Wereldoorlog te loodsen.

Als kind was ik al in de ban van het prachtige portret dat boven de bank van mijn grootouders hing. Eenmaal oud genoeg werd ik deelgenoot gemaakt van ons familiegeheim: dat portret, van mijn betovergrootmoeder Betsy, was geschilderd door Piet Mondriaan.

In 2018 werd het portret van Betsy verkocht en toegankelijk voor publiek. Vanaf dat moment ben ik in de geschiedenis gedoken van het doek en deed ik ene na de andere ontdekking.

Bijvoorbeeld dat mijn betovergrootvader Cees Bergman een sterke had band met Piet Mondriaan. Zij raakten eind negentiende eeuw bevriend en maakten samen deel uit van het culturele en kunstzinnige leven van Amsterdam, beiden hun dromen waarmakend. De een als kunstschilder, de ander als koffiemakelaar en mecenas voor de kunsten. Naast het

portret dat Mondriaan van mijn betovergrootmoeder schilderde, kocht Cees nog twintig Mondriaans gedurende hun vriendschap. Hij liet niet alleen zijn vrouw vereeuwigen, ook hijzelf en zijn kinderen werden door Mondriaan geportretteerd. Maar er kwamen nog meer familiegeheimen aan het licht tijdens mijn zoektocht, want twee van de kinderportretten zijn onbekend bij het grote publiek en Mondriaanekenners. Bovendien kwam ik achter de identiteit van nog een kinderportret: Carolina Bergman, later de vrouw van Max Euwe.

Mijn ontdekkingen fungeerden als vonken van een groter kampvuur dat uiteindelijk uitmondde in een boek. Het is een verhaal over het verzet tegen de nazi's tijdens de Tweede Wereldoorlog, oude manuscripten, de vrijmetselaars en talloze kleurrijke personages. Zoals Max Euwe die in de familie trouwde en de zorg had voor de schilderijen van Mondriaan.

Het boek gaat over hoe de familie zich tot elkaar verhoudt en de vriendschap tussen Cees en Piet. In het verhaal is een grote rol weggelegd voor onze enige wereldkampioen schaken. Max Euwe was namelijk de voogd van mijn oma en haar broers en zussen. Bovendien was hij als een zoon voor Cees Bergman en hielden beide mannen de familie bij elkaar in voor- en tegenspoed.

Eind jaren dertig begon Cees Max te polsen voor het bedrijfsleven. Wilde hij niet zijn koffiefirma overnemen? Het zaadje voor het bedrijfsleven werd hiermee voor Max geplant, maar het werd niet de koffiefirma waar hij ging werken. Hij kreeg een aanstelling als directeur bij Van Amerongen, een kruideniersbedrijf in Amsterdam. Toen wist hij nog niet wat voor sleutelrol hij zou krijgen in de aankomende oorlog. Max hielp zijn familie en vrienden waar hij kon en raakte steeds meer verwickeld in het verzet, met alle risico's van dien.

Na de dood van Cees werd Max aangewezen als executeur testamentair en kreeg hij de zorg over de Mondriaans en de verkoop en verdeling daarvan. Maar ging dat tot ieders tevredenheid?

Deze bijzondere familiegeschiedenis vertelt tegen de achtergrond van de opbloeiende kunstwereld van het twintigste-eeuwse Amsterdam het wervelende verhaal over een langzaam versplinterende familie, en oude geheimen die aan het licht komen.

Het boek *'De geheime portretten van Mondriaan'* is op 3 maart 2022 verschenen bij Uitgeverij Pluim.

Het boek is verkrijgbaar op www.bol.com of bij de lokale boekhandel.

Het georganiseerde schaken groeide tussen 1919 en 1939

Erik Mijnheer

In de biografie van Alexander Münnighoff over Max Euwe uit 1976 staat dat het aantal georganiseerde schakers in het interbellum (1919-1939) flink is toegenomen. Zoals bekend veroverde Euwe in 1935 de wereldtitel als eerste, en tot nu toe enige Nederlander. Hierna zou het ledental van de schaakbond in slechts een jaar zijn uitgegroeid van drie- naar twaalfduizend.¹

Münnighoff vermeldt echter geen bron. Diezelfde aantallen herhaalt Eddy Sibbing, manager van het Max Euwe Centrum, in 2017 in een artikel over jeugdschaak in deze Nieuwsbrief.²

In het jubileumboek van de Koninklijke Nederlandse Schaakbond uit 1973, ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan, staat dat het ledental pas in 1943 de tienduizend passeerde.³ Opnieuw ontbreekt een bronvermelding. Welke aantallen zijn juist en klopt die spectaculaire groei dan wel?

Om hierin meer inzicht te krijgen heb ik uitgebreid onderzoek gedaan naar de groei van het georganiseerde schaken in Nederland tijdens de jaren 1919-1939.⁴ Het volledige onderzoek staat op de website van het Max Euwe Centrum.⁵

Voor onderzoek heb ik drie deelvragen gebruikt: 1) onderzoek naar het aantal georganiseerde schakers en het aantal schaakverenigingen tussen 1919 en 1939, 2) een ingrijpende wijziging in de organisatiestructuur van de (Koninklijke) Nederlandse Schaakbond in 1932 en 3) invloed van een eventueel ‘Max Euwe-effect’. Hiermee bedoel ik spectaculaire ledengroei zoals Münnighoff en Sibbing die hebben beschreven. Is hier sprake van – in wetenschappelijke termen – het Trickle-down-effect?⁶ Door het onderzoeken en beantwoorden van deze drie deelvragen heb ik getracht inzicht te krijgen in de ontwikkelingen in het schaakleven in Nederland gedurende het interbellum. In dit artikel wil ik u graag iets vertellen over twee gebruikte bronnen en de conclusie van het onderzoek.

¹ Alexander Münnighoff, *Max Euwe. Biografie van een wereldkampioen* (Amsterdam 1976) 228.

² Eddy Sibbing, ‘Het ontstaan van het jeugdschaak in Nederland’ in: *Nieuwsbrief Max Euwe Centrum* 92 (Amsterdam 2017) 6.

³ R. Jaarsma, ed., *Nederland schaakt. KNSB 100 jaar* (Baarn 1974) 63.

⁴ Mijn onderzoek is in 2019 gedaan in het kader van de module Volop Vertier. Deze module maakt deel uit van de master Kunst- en cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit. Mijn begeleiders waren Dr. Janny Bloembergen-Lukkes en Dr. Frank Inklaar.

⁵ Zie de website van het Max Euwe Centrum: www.maxeuwe.nl

⁶ Recente voorbeelden zijn het *Max-effect*, het *Daphne-effect* en het *Leeuwinnen-effect*. Een wetenschappelijke term daarvoor is het Trickle-Down-effect. Onderzoeker Jeroen Hoyng ziet geen direct effect tussen topsportprestaties en sportdeelname:

<https://www.allesoversport.nl/artikel/de-mythe-van-het-trickle-down-effect-topsportsucces-leidt-niet-tot-groei-van-breedtesport-in-nederland/>.

Databank Sport

Voor mijn onderzoek heb ik gebruikgemaakt van de Databank Sport. Hierin staan de gegevens, zoals de naam, plaats, het oprichtingsjaar en mogelijke einddatum, van 852 schaakverenigingen die zijn opgericht van 1803 tot en met 31 december 1940. In deze database staan ook gegevens van 28 regionale schaakbonden uit diezelfde periode. Het Huygens Instituut voor Geschiedenis heeft tussen 2006 en 2011 deze databank aangelegd voor gymnastiek, hockey, korfbal, schaken, tennis en voetbal. De Databank Sport is bedoeld voor professionele historici die de opkomst en de groei van de sport in Nederland willen onderzoeken (lokaal, regionaal en landelijk).

Onderzoek leert echter dat de databank niet compleet is. Niet alle clubs die voor 1940 bestonden, staan erin. Als verklaring vermeldt de website dat niet alle clubs zich hadden aangesloten bij de landelijke organisatie.⁷ Zo'n voorbeeld is Coevorden. Daar werd in 1960 de schaakvereniging Het Kasteel opgericht, maar er was al in de jaren dertig een schaakvereniging, genaamd Door Oefening Sterk (1934-1939). Deze vereniging had zich echter niet aangesloten bij de landelijke schaakbond.⁸

Een ander voorbeeld vinden we in Almelo. In het jubileumboek van schaakvereniging Almelo uit 2006 staat dat er in 1934 drie verenigingen waren in deze Twentse stad. Naast de schaakvereniging Almelo waren dat de Christelijke Schaakclub en de Rode Toren. In 1937 fuseerden ze tot schaakvereniging Almelo.⁹ Geen van deze drie clubs was aangesloten bij de landelijke schaakvereniging. Alleen Almelo is opgenomen in de databank.

Steekproeven met de namen van schaakvereniging in het tijdschrift van de (Koninklijke) Nederlandse Schaakbond laten zien dat deze clubs wel in de databank staan, op een aantal uitzonderingen na. Zo ontbreken de verenigingen uit voormalig Nederlands Indië. Ook dertien schaakclubs van gymnasia en HBS-en ontbreken. Waren deze verenigingen niet aangesloten bij de landelijke schaakbond? Datzelfde tijdschrift vermeldt dat de Nederlandse Gymnasiasten Schaakbond op 28 augustus 1920 een nationale schaakwedstrijd organiseerde in Haarlem.

Voor dit onderzoek heb ik ook veel gebruik gemaakt van jubileumboeken. Toch moeten we eveneens kanttekeningen plaatsen bij deze bronnen: jubileumboeken komen doorgaans tot stand door het archief van de betreffende schaakvereniging te raadplegen. Zijn die archieven echter wel compleet? Belangrijk zijn notulen van bestuurs- en algemene ledenvergaderingen, jaarverslagen, ledenlijsten en competitiestanden. Maar hoe zit het met de reguliere clubavond? Hoe zag zo'n avond eruit, is daarvan (beeld-)materiaal terug te vinden?

⁷ <http://resources.huygens.knaw.nl/sportbondenclubsperiodieken/gids/inleiding/databank>, geraadpleegd 1 juni 2019. In de Database Sport staan 852 schaakverenigingen, waarvan er 257 niet aangesloten waren.

⁸ Frits Meijerink, *Schaakclub Het Kasteel Coevorden. 25 jaar* (Coevorden 1986) 5-8.

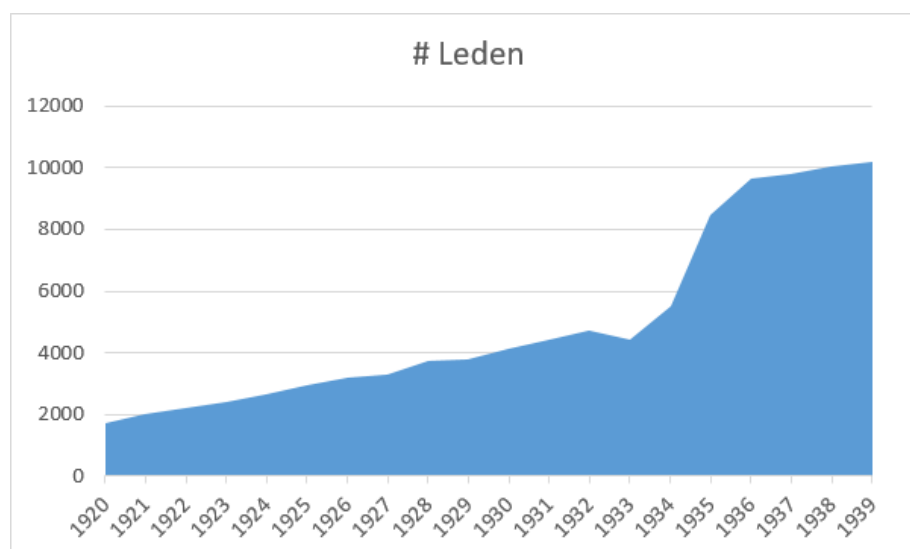
⁹ *75-jarig jubileum. Schaakvereniging Almelo* (Almelo 2006) 7-8.

Wat er in een archief zit, zal per vereniging en per secretaris verschillen. Wat de één belangrijk vindt, belandt bij een ander bij het oud papier. In de regel houdt de secretaris zich bezig met het archiefbeheer. De ene secretaris gaat daar zorgvuldiger mee om dan een ander. En wat gebeurt er met het archief bij een fusie? Mijn ervaring leert dat er soms complete schaakseizoenen ontbreken.

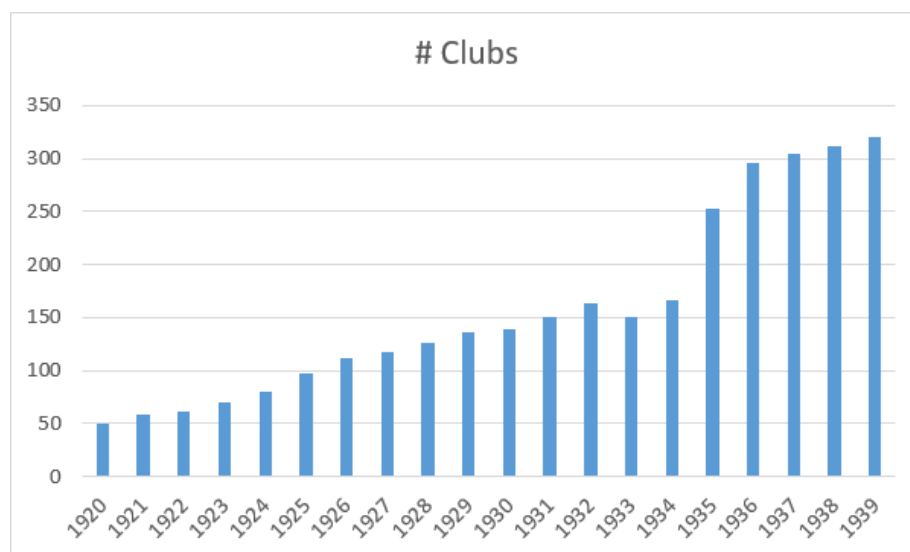
Opvallend is dat de jubileumboeken onderling enorm verschillen: van omvangrijke uitgaves tot eenvoudige stencils met een kaftje. Een rol van betekenis speelde ook het budget. Een andere factor is welk lid of welke leden de klus op zich namen om de historie uit te zoeken en vast te leggen: geschoolde historici of welwillende amateurs?

Conclusie

Tijdens het interbellum nam onder meer door een toename van vrije tijd zowel het aantal georganiseerde schakers toe als het aantal schaakverenigingen. Ook de bestaande clubs breidden uit.

Figuur 1. Aantal georganiseerde schakers per jaar gedurende het interbellum. Bron: Tijdschrift van den Nederlandschen Schaakbond (1918 - 1935), Tijdschrift van den Koninklijken Nederlandschen Schaakbond (1935 – 1940). Grafiek: auteur.

Figuur 2. Aantal schaakverenigingen per jaar gedurende het interbellum. Bron: Database Sport. Grafiek: auteur.

Een belangrijke factor was de promotie voor het schaken vanuit de verenigingen zelf, zoals de massakampen. Daarnaast waren opvallend veel schaaksimultaans van wereldtoppers. Een uitzonderlijke prestatie van al die lokale bestuurders. Naast de interne competities kwamen ook de competities tegen andere verenigingen op gang. Om deze te organiseren, kwamen er tussen 1919 en 1939 steeds meer regionale- en stadsschaakbonden.

Naam bond	↓Beginjaar	↑Eindjaar	<1919	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Amsterdamsche Schaakbond	1889	1889																						
Friesche Schaakbond [F.S.B.]	1905																							
Noord-Hollandsche Schaakbond [N.H.S.B.]	1913	1920																						
Nederlandsche Gymnasiasten en H.B.S. Schaakbond	1921	1924																						
Nederlandsche Studentenschaakbond	1922	1922																						
Amsterdamsche Schaakcompetitie	1923	1925																						
Geldersch-Overijsselsche Schaakbond [G.O.S.B.]	1924	1946																						
Amsterdamsche Schaakbond [A.S.B.]	1925																							
Nederlandse Arbeiders Sportbond [N.A.S.B.]	1926	1940																						
Haagsche Schaakbond [H.S.B.]	1926																							
Limburgsche Schaakbond	1927																							
Noord-Brabantsche Schaakbond [N.B.S.B.]	1927																							
Leidsche Schaakbond [L.S.B.]	1928																							
Noordelijke Schaakbond [N.O.S.B.O.]	1928																							
Geldersche Schaakbond [G.S.B.]	1931	1946																						
Stichtsch Gooische Schaakbond [S.G.S.B.]	1931																							
Rotterdamsche Schaakbond [R.S.B.]	1931																							
Noord-Hollandsche Schaakbond [N.H.S.B.]	1932																							
Schaakbond Gorinchem en Omstreken	1933	1935																						
Zeeuwsche Schaakbond [Z.S.B.]	1933																							
Amsterdamsche Kantoorschaakbond	1933	1941																						
Oost-Geldersche Schaakbond [O.G.S.B.]	1934																							
Westfriesche Schaakbond	1934	1940																						
Twentsche Schaakbond [T.S.B.]	1936																							
West-Brabantsche Schaakbond	1937																							
Haagsche Kantoorschaakbond	1939																							

Figuur 3. Overzicht van alle plaatselijke en gewestelijke schaakbonden in Nederland t/m 1940. Bron: Databonk Sport. Grafische weergave: auteur.

Omdat er op regionaal niveau ook witte vlekken bestonden en de contributiestromen niet uniform waren, werd in 1932 besloten tot de huidige organisatiestructuur met leden die zich aansluiten bij verenigingen, verenigingen die zich aansluiten bij een regionale schaakbond en de regionale schaakbond die zich aansluit bij de landelijke schaakbond. Goede schaakliteratuur van onder anderen Max Euwe, de schaakrubrieken in de kranten en het bezoeken van toernooien met internationale grootmeesters of (exhibitie) tweekampen stimuleerden de georganiseerde schakers om vooruit te komen. Tot 1935 zette deze groei gestaag door.

Toen Euwe dat jaar de wereldtitel veroverde, nam de groei sterk toe. Dat tonen de afbeeldingen 1 en 2 duidelijk aan. Er is mijns inziens daarom sprake van een Max Euwe-effect. Ook onderzoeker Hoyng komt tot die conclusie.¹⁰

¹⁰ <https://www.allesoversport.nl/artikel/4-keer-trickle-down-effect-de-enige-cases-waar-in-topsportsucces-mogelijk-tot-meer-sportdeelname-leidde/>. De vier cases volgens onderzoeker Jeroen Hoyng zijn hockey in 1928, schaken in 1935, judo in de eerste helft van de jaren zestig en darts in 1998/1999.

Een studentikoze partij

Paul van der Sterren

Ik denk dat geen enkele schaker die Jaap van den Herik ook maar enigszins kent, verbaasd kan zijn dat hij zo'n prachtige carrière gemaakt heeft in wat ik maar even de wereld van de informatica noem.

Net als het schaakspel heeft ook de universitaire wereld, met zijn voor buitenstaanders fascinerende maar ondoorgrondelijke trefwoorden als Big Data, e-Humanities en kunstmatige intelligentie, zichzelf afgeschermd voor begrip en waardering van ondeskundigen. Dus over wat daarbinnen zoal gaande is, kan ik geen oordeel vormen. Slechts decoraties en ridderordes zijn voor binnen- en buitenwereld gelijk, en die zijn in het geval van Jaap indrukwekkend. Maar ik ben er vooral daarom zo zeker van omdat Jaap ook in de schaakwereld zijn voetstappen heeft gezet en ik ervan uitga dat de kwaliteiten die hij dáár ten toon spreidde, hem overal succes gebracht moeten hebben.

*Jaap van den Herik bij de Euweborrel
in 2013 (foto: René Olthof)*

Pionier computerschaak

Zijn visie waarmee hij als pionier van het computerschaak al in een heel vroeg stadium voorzag dat de mens het ging afleggen tegen de machine, kun je achteraf alleen maar fenomenaal noemen. Ik hoop dat deze erkenning iets goedmaakt van de lacherigheid en het schouderophalen die zijn boude voorspellingen indertijd ten deel vielen. Je had helemaal gelijk, Jaap. En wij, wij begrepen er niets van!

Andere factoren zijn de onuitputtelijke energie en de positieve, inspire- rende houding waarmee Jaap indertijd de schaakwereld doorkruiste. Niet alleen als drijvende kracht van het computerschaak, maar ook in zijn rollen als speler, commentator, journalist, bestuurslid en wat al niet meer.

Evenveel bier drinken

Wij hebben elkaar vaak ontmoet, maar de enige partij die wij ooit tegen elkaar hebben gespeeld, was een studentikoze. Het was 1978 en Jaap en ik waren allebei aanwezig bij de laatste ronde van het NK voor dames in Mijdrecht. Die avond zouden onze clubs elkaar in Amsterdam treffen voor een KNSB-bekerwedstrijd. Wij besloten dat wij samen naar die wedstrijd zouden gaan, dat wij tegen elkaar zouden spelen en dat wij – om de kansen zoveel mogelijk in evenwicht te houden – precies evenveel bier zouden drinken tijdens de sluitingsplechtigheid in Mijdrecht.

Wonder boven wonder bereikten wij tijdig en in goede staat Amsterdam, voegden de clausule ‘precies evenveel koffie’ aan onze afspraak toe en gingen van start. Het werd een marathonpartij, waarin Jaap me keer op keer verbaasde met zijn energie, zijn vindingrijkheid, zijn vasthoudendheid en zijn geloof in een goede afloop. Weliswaar redde hij het uiteindelijk net niet, maar zijn verweer tegen een op papier veel sterkere tegenstander maakte zo’n indruk op me dat ik in de jaren nadien van geen enkele prestatie van Jaap meer verbaasd stond.

Een nieuw leven

Jaap, met jouw computers heb je ons schakers vernietigd, maar je hebt ons *in* die vernietiging een nieuw leven gegeven. De schaakwereld is zoveel groter en schitterender geworden sinds wij mensen er niet langer de baas zijn. Wij schaken niet meer op houten borden, maar online. Wij volgen de partijen van de wereldtop niet meer met onze hersentjes, maar met de meest fantastische schaakengines. En als het om ontwikkelingen in de schaakcomputerwereld gaat, verbazen wij ons nergens meer over, maar we genieten ervan. Jaap, je bent een kei.

Paul heeft dit artikel geschreven voor het Liber Amicorum dat Jaap in oktober 2021 bij zijn afscheid als professor kreeg.

De schaker Guido Imbens

Eddy Sibbing

In oktober 2021 kreeg Guido Imbens de Nobelprijs voor economie. De Nederlander, die ook de Amerikaanse nationaliteit heeft, is een van de prominentste econometristen ter wereld maar weinig landgenoten zullen hem kennen. Hij werkt en woont al sinds 1990 in de Verenigde Staten. Hij werd echter geboren in Geldrop en studeerde in de jaren tachtig econometrie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Hoogleraar, econoom en schaker Dinand Webbink schreef een reactie op EM (www.erasmusmagazine.nl), het digitale platform van de Erasmus Universiteit. Een quote uit het artikel is: ‘Lang geleden heb ik tijdens het NK-jeugdschaken van hem gewonnen. Als ik hem nu tegenkom merkt hij nog altijd op dat ik beter kan schaken.’

In zijn jeugd schaakte Imbens op hoog niveau. Hij behoorde bij de top van de Noord-Brabantse jeugd en nam in 1978 zelfs deel aan het Nederlands jeugdkampioenschap tot en met zestien jaar, zo blijkt uit de eindstand in *Jeugdschaak*.

- Nederlands jeugdkampioenschap tot 16 jaar
- 1. Rob Nio Bertholée 5.
- 2. Arnoud Dokkum 5
- 3/5. Helmut Cardon, Dinand Webbink en Friso Nijboer 4½
- 6/7. Wieb Zagema en Arnold van 't Hof 4.
- 8/9. Michiel Besseling en Timo Elbers 3½
- 10/11. Manuel Bosboom en Anton van Arkel 2½
- 12/13. Erik Hoevers en Erik Oosterom 2
- 14. Guido Imbens 1½.

(Wat is er met Arnoud Dokkum gebeurd, die gedeeld eerste werd voor latere titelhouders als Nijboer, Bosboom, Cardon en Zagema? ES)

Samen met generatiegenoot Yvo Volman deed Imbens ook regelmatig mee aan de grotere jeugdtoernooien van Nederland, zoals het IBM-toernooi in 1979:

I.B.M.-Jeugdschaaktoernooi

Van 12 juli t/m 18 juli werd in het RAI-gebouw te Amsterdam het vierde IBM-jeugdschaaktoernooi gehouden.

Zaterdag 12 juli begonnen 22 jongelui aan de A-groep waarin zij 7 ronden speelden (iedere dag 1 partij) in de wetenschap dat de winnaar een uitnodiging zal krijgen voor de reservegroepen van het Hoogovensschaaktoernooi 1981. Na een uitermate spannend toernooi eindigden 4 spelers met 5 punten uit 7 partijen op een gedeelde eerste plaats waardoor de weerstandspunten de beslissing moesten brengen, zodat de jongste deelnemer in deze groep, Piet Peelen (15 jaar) als eerste eindigde, op de tweede plaats gevolgd door de op een na jongste Paul v.d. Hoeven uit Lopik (16 jaar). Aangezien ook degenen die als derde en vierde eindigden met hun 17 jaar tot de jongere deelnemers behoorden kunnen we zeggen dat deze groep een duidelijke overwinning voor de opkomende jeugd werd.

Op 15 juli begonnen de groepen C t/m F (14 tot 18 jaar) aan hun 7 partijen en de dag daarna begonnen de allerjongsten aan hun 9 of 11 partijen.

In totaal waren er 345 deelnemers die het toernooi beëindigden (2 minder dan vorig jaar), waarvan er twee al hun partijen wonnen: Henk Bruin uit Groningen en Ingeborg Nicolai uit Heerhugowaard. De deelnemers kwamen uit het hele land, zowel uit de provincie Groningen als uit Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Limburg, terwijl er ook enkele deelnemers uit België kwamen en in de A-groep speelde de meisjeskampioene van Praag (Tsjechoslowakije) mee. Vooral de provincie Noord-Brabant was goed vertegenwoordigd. Er waren zelfs een paar groepen die de hele week met hun club in Amsterdam of omgeving kampeerden.

Veel deelnemers vonden het jammer dat het jeugdtoernooi nu niet meer in hetzelfde gebouw en op dezelfde dagen speelde als de grootmeesters in de hoofdgroepen, zodat zij niet meer tussen de partijen door een kijkje bij de beroemdheden zoals wereldkampioen

Karpov en onze Nederlandse kampioen Timman konden nemen. Vooral jammer was dit omdat het ook het laatste IBM-toernooi was. Gelukkig blijft IBM de eerstvolgende drie jaar het jeugdtoernooi steunen zodat iedereen na de prijsuitreiking, waarvoor KNSB-voorzitter H. Wille drie keer moest aantreden, kon zeggen: Tot volgend jaar wanneer er weer in Amsterdam het IBM-jeugdschaaktoernooi wordt georganiseerd.

Jan Meijer

Prijswinnaars in de verschillende groepen:

Groep A:

(Uit 7 partijen): 1. Piet Peelen (Amsterdam), 5 pnt., 29 wp.; 2. Paul v.d. Hoeven (Lopik), 5 pnt., 28½ wp.; 3. Harrie de Bie (Apeldoorn), 5 pnt., 28 wp.; Ook Maarten de Zeeuw uit Krimpen a/d IJssel had 5 pnt. maar slechts 27 weerstandspunten, waardoor hij buiten de prijzen viel.

Groep B1:

(uit 7 partijen): 1. Auke Punter (Drachten), 5½ pnt.; 2. Martin Bottema (Amsterdam), 5 pnt., 29½ wp.; 3. Menno v. Boven (Amsterdam), 5 pnt., 29 wp.

Groep B2:

(uit 7 partijen): 1. Johan de Wolf (Middelburg), 6 pnt.; 2. Casper Blaauw (Amsterdam), 5 pnt.; 3. Maarten Veldt (Heiloo), 4½ pnt., 30 wp.; Ook Bas v. Galen (Ermelo) en Jaap v. Laarhoven (Tilburg) behaalden 4½ pnt.

Groep C:

(uit 7 partijen): 1. Wim de Kok (Zoetermeer), 5½ pnt., 26 wp., 20½ SB; 2. Bart Lahaye (Hardenberg), 5½ pnt., 26 wp., 19½ SB; 3. Ilse Douwes (Utrecht), 5 pnt., 27½ wp.; 4. Guido Imbens (Deurne), 5 pnt., 26 wp.

Groep D1:

(uit 7 partijen): 1. Erik Haringsma (Amsterdam), 6 pnt.; 2. Peter Bierkens (Nijmegen), 5 pnt.; 3. Nick Dubbeldam (Hoek), 4½ pnt., 27½ wp.; 4½ pnt. werd ook behaald door Frits Plat (Eexterveenschekanaal) en Han Schut (Ede).

Ook daarna kwamen we zijn naam nog tegen in *Jeugdschaak*.

Jeugdschaak in Helmond

Op zondag 28 oktober 1979 nam de Helmondse Schaakclub examens af voor het Torendiploma en het Koningdiploma. Onder de kandidaten voor het Koningdiploma bevonden zich: Bauke van Bloemenhuis (op 4 april 5 jaar geworden) en zijn broer Renato (zeven jaar).

De broertjes slaagden met vlag en wimpel: Bauke haalde een 9, en Renato een 8.

In de maanden november en december werd nu al voor de zesde keer gestreden om de persoonlijke kampioenschappen van rayon Helmond, welke als voorronde van het NBSB-kampioenschap geldt.

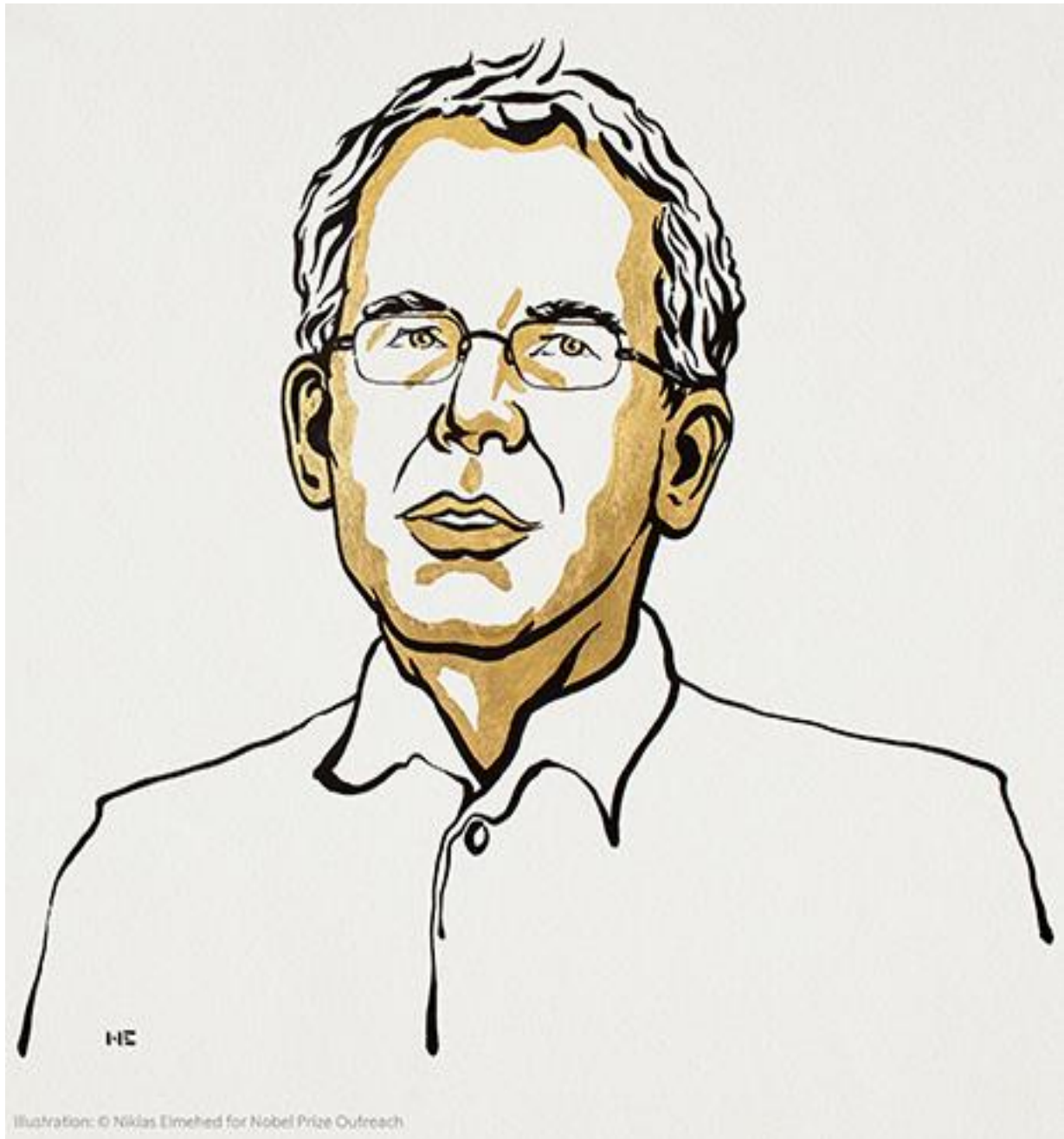
De eindstanden in de finalegroepen:

J o 20: 1. Guido Imbens (Helmond) 2½; 2. Bert Engelkes (Helmond) 2; 3. Tjeerd Dijkstra (Helmond) ½ + 1 uitgesteld; 4. Xander Ferdinandusse (Mierlo) 0 + 1 uitgesteld.

M o 20: 1 deelneemster: Anne-Marie Duymelinck (Helmond).

J o 16: 1. Paul van Asseldonk (Mierlo) 2½; 2. Eric Duymelinck (Helmond) 1½; 3.-4. John

Naar aanleiding van de Nobelprijs stond een groot artikel in *de Volkskrant*. Daarin noemde Imbens nog dat hij remise had gespeeld in een simultaan tegen Euwe. Al met al een zeer verdienstelijk schaker maar als wetenschapper heeft hij een veel hoger niveau bereikt!

*Een fraaie pentekening van Guido Imbens.
Bron: Niklas Elmehed, Nobel Prize Outreach.*

Schaaksonnetten (2)

In onze digitale nieuwsbrief van september 2021 hebben we al een viertal schaaksonnetten van Martien Snoep geplaatst.

Inmiddels heeft Martien *64 schaaksonnetten* uitgegeven. U kunt het boek bestellen bij Martien: snoepvisser@planet.nl Leuk als cadeau of prijsje!

Op de volgende pagina twee sonnetten ter promotie!

De Angstgegners

Hij zit al achter 't bord op je te wachten
nog vijf minuten en het spel begint
in de wc ben je alleen met je gedachten
het wordt tijd dat je van hem wint

Je hebt zwart en kan anticiperen
zijn opening is jou maar al te goed bekend
ijverig heb je thuis zitten studeren
dus speel het spel nu hard en consequent

De varianten dansen in je kop
wachtend op de opening van wit
zit je aan je stoel geplakt met bison-kit

Je schrijft zijn eerste zet al bijna op
hij speelt f4.... je bent gefopt!
mentaal gezien ben je al half geklopt

Toernooi 1

Bruinveld speelt tegen Kostunstuk
Manckpaert heeft minder geluk
hij treft de Chinees Hoi-Won
waarvan hij nog nooit winnen kon

Slamador treft Frank McSmurrie
Attakova stuit op Undercast
Mastermind moet tegen Kipkurrie
en Trammelante tegen James Last

Het wegblijven van Opstinatos is wel zonde
maar daarvoor speelt nu Querulant
en dat is ook een rare klant

Maar de klapper van de eerste ronde
is Rommelmacher tegen Endegeest
dat belooft een tactisch offerfeest!